

## **Høringsnotat**

# **TILTAK FOR Å FORHINDRE BARNEEKTESKAP, STEDFORTREDEREKTESKAP OG FOR Å HJELPE PARTER UT AV TVANGSEKTESKAP MV.**

**4. juli 2005**

|          |                                                                                                                             |           |
|----------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>1</b> | <b>INNLEDNING.....</b>                                                                                                      | <b>4</b>  |
| 1.1      | BAKGRUNN FOR HØRINGSNOTATET .....                                                                                           | 4         |
| 1.2      | SAMMENDRAG .....                                                                                                            | 4         |
| <b>2</b> | <b>GJELDENE RETT.....</b>                                                                                                   | <b>6</b>  |
| 2.1      | INNLEDNING.....                                                                                                             | 6         |
| 2.2      | EKTESKAPSLOVEN.....                                                                                                         | 6         |
| 2.2.1    | Inngåelse av ekteskap.....                                                                                                  | 6         |
| 2.2.2    | Nærmere om dispensasjon fra 18-årskravet.....                                                                               | 7         |
| 2.2.3    | Oppløsning av ekteskap – separasjon og skilsmisse.....                                                                      | 8         |
| 2.2.4    | Gyldighetsspørsmål.....                                                                                                     | 9         |
| 2.3      | ANERKJENNELSE AV UTENLANDSKE EKTESKAP.....                                                                                  | 10        |
| 2.3.1    | Grunnprinsippet i norsk internasjonal privatrett .....                                                                      | 10        |
| 2.3.2    | Unntak for ordre public-tilfeller.....                                                                                      | 11        |
| 2.3.3    | Pågående utredning om norsk internasjonal privatrett på familie- og arverettens område.....                                 | 12        |
| 2.3.4    | Partnerskapsloven .....                                                                                                     | 12        |
| 2.4      | STRAFFERETTEN.....                                                                                                          | 12        |
| 2.5      | FAMILIEGJENFORENING MED EKTEFELLE .....                                                                                     | 14        |
| <b>3</b> | <b>INTERNASJONALE KONVENSJONER.....</b>                                                                                     | <b>16</b> |
| 3.1      | BESKYTTELSE AV MENNESKERETTIGHETER.....                                                                                     | 16        |
| 3.1.1    | FNs Menneskerettighetserklæring.....                                                                                        | 16        |
| 3.1.2    | FN-konvensjon om samtykke til ekteskap .....                                                                                | 16        |
| 3.1.3    | FNs kvinnekonvensjon.....                                                                                                   | 17        |
| 3.1.4    | Den europeiske menneskerettighetskonvensjon.....                                                                            | 17        |
| 3.2      | INTERNASJONAL PRIVATRETT.....                                                                                               | 17        |
| 3.2.1    | Haag-konvensjonen av 14. mars 1978.....                                                                                     | 17        |
| 3.2.2    | Nordisk konvensjon av 6. februar 1931.....                                                                                  | 17        |
| <b>4</b> | <b>FREMMEDE RETT.....</b>                                                                                                   | <b>19</b> |
| 4.1      | SVENSK RETT .....                                                                                                           | 19        |
| 4.2      | DANSK RETT.....                                                                                                             | 20        |
| 4.3      | FINSK RETT.....                                                                                                             | 20        |
| 4.4      | ANDRE LAND.....                                                                                                             | 20        |
| <b>5</b> | <b>STATISTIKK .....</b>                                                                                                     | <b>22</b> |
| 5.1      | SSB-RAPPORTEN "EKTESKAPSMØNSTRE I DET FLERKULTURELLE NORGE" .....                                                           | 22        |
| 5.2      | STATISTIKK FRA SELVHJELP FOR INNVANDRERE - ARRANGERTE EKTESKAP OG TVANGSEKTESKAP.....                                       | 23        |
| 5.3      | INFORMASJONSTELEFONEN OM TVANGSEKTESKAP .....                                                                               | 23        |
| 5.4      | KOMPETANSETEAM MOT TVANGSEKTESKAP .....                                                                                     | 24        |
| 5.5      | KRISESENTRENE .....                                                                                                         | 24        |
| 5.6      | STATISTISK SENTRALBYRÅ – BARNEEKTESKAP .....                                                                                | 24        |
| 5.7      | ANTALL EKTESKAP INNGÅTT I UTlandet MED MINDREÅRIGE, DER EN AV PARTENE VAR BOSATT I NORGE .....                              | 25        |
| 5.8      | SAKER ANGÅENDE DISPENSASJON FRA 18-ÅRSKRAVET I E § 1 .....                                                                  | 25        |
| <b>6</b> | <b>EKTESKAP INNGÅTT AV MINDREÅRIG.....</b>                                                                                  | <b>26</b> |
| 6.1      | INNLEDNING.....                                                                                                             | 26        |
| 6.2      | BAKGRUNN .....                                                                                                              | 26        |
| 6.3      | DEPARTEMENTETS VURDERINGER OG FORSLAG .....                                                                                 | 26        |
| 6.3.1    | Innledning.....                                                                                                             | 26        |
| 6.3.2    | Bør det foreslås en regel om at ekteskap som inngås i utlandet av mindreårige ikke skal anerkjennes etter norsk rett? ..... | 27        |
| 6.3.3    | Tilknytningskravet .....                                                                                                    | 29        |
| 6.3.4    | Aldersgrensen.....                                                                                                          | 32        |
| 6.3.5    | Lovbestemt nedre grense for fylkesmannens dispensasjonsadgang.....                                                          | 35        |
| 6.3.6    | Ekteskap inngått for norske myndigheter uten at dispensasjon er gitt.....                                                   | 35        |
| <b>7</b> | <b>EKTESKAP INNGÅTT VED BRUK AV STEDFORTREDER.....</b>                                                                      | <b>37</b> |

|            |                                                                                            |           |
|------------|--------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| 7.1        | INNLEDNING .....                                                                           | 37        |
| 7.2        | BAKGRUNN .....                                                                             | 37        |
| 7.3        | DEPARTEMENTETS VURDERINGER OG FORSLAG .....                                                | 38        |
| 7.3.1      | <i>Rettslig utgangspunkt</i> .....                                                         | 38        |
| 7.3.2      | <i>Tilknytningskrav</i> .....                                                              | 38        |
| 7.3.3      | <i>Argumenter for og mot å anerkjenne stedfortrederektekap</i> .....                       | 38        |
| <b>8</b>   | <b>POLYGAME EKTESKAP</b> .....                                                             | <b>42</b> |
| 8.1        | INNLEDNING .....                                                                           | 42        |
| 8.2        | BAKGRUNN .....                                                                             | 42        |
| 8.3        | DEPARTEMENTETS VURDERINGER OG FORSLAG .....                                                | 43        |
| <b>9.</b>  | <b>UNNTAK</b> .....                                                                        | <b>45</b> |
| 9.1        | INNLEDNING .....                                                                           | 45        |
| 9.2.       | DEPARTEMENTETS VURDERING OG FORSLAG .....                                                  | 45        |
| 9.2.1.     | <i>Unntak fra alderskravet og kravet om at begge parter må være tilstede</i> .....         | 45        |
| 9.2.2.     | <i>Unntak ved polygame ekteskap</i> .....                                                  | 46        |
| 9.2.3.     | <i>Avgjørelsesmyndighet</i> .....                                                          | 46        |
| <b>10</b>  | <b>TILTAK FOR Å HJELPE EN ELLER BEGGE PARTER UT AV ET EKTESKAP INNGÅTT VED TVANG</b> ..... | <b>47</b> |
| 10.1       | INNLEDNING .....                                                                           | 47        |
| 10.2       | BAKGRUNN .....                                                                             | 47        |
| 10.3       | DEPARTEMENTETS VURDERINGER OG FORSLAG .....                                                | 48        |
| 10.3.1     | <i>Innledning</i> .....                                                                    | 48        |
| 10.3.2.    | <i>Utvidet mulighet for å fremme borgerlige rettskrav i straffesaker</i> .....             | 49        |
| 10.3.3     | <i>Endringer i reglene om separasjon og skilsmisse</i> .....                               | 50        |
| <b>11.</b> | <b>EKTESKAPSLOVENS KRAV OM Å ANERKJENNE HVERANDRES LIKE RETT TIL SKILSMISSE</b> .....      | <b>53</b> |
| 11.1       | BAKGRUNN .....                                                                             | 53        |
| 11.2       | NÆRMERE OM ULIKE RELIGIONERS FORHOLD TIL EKTESKAP OG SKILSMISSE .....                      | 54        |
| 11.3       | DEPARTEMENTETS FORSLAG TIL ENDRING .....                                                   | 55        |
| <b>12.</b> | <b>DEPARTEMENTETS FORSLAG TIL LOVENDRINGER</b> .....                                       | <b>56</b> |
| <b>13.</b> | <b>ØKONOMISKE OG ADMINISTRATIVE KONSEKVENSER</b> .....                                     | <b>58</b> |
|            | <b>LITTERATUROVERSIKT OG FORKORTELSER</b> .....                                            | <b>59</b> |

# 1 Innledning

## 1.1 Bakgrunn for høringsnotatet

Stortinget vedtok 9. desember 2003 Regjeringens forslag til endringer i ekteskapsloven og barneloven som ble fremmet i Ot.prp. nr. 103 (2002-2003) Om lov om endringer i lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap (ekteskapslova) m.m. Proposisjonen er et ledd i samarbeidsregjeringens tiltaksprogram "Fornytt innsats mot tvangsekteskap – (tiltaksprogram om tvangsekteskap)". Lovendringen innebar at det fra og med 1 oktober 2004 er obligatorisk borgerlig prøving av ekteskapsvilkårene for alle, foretatt av folkeregisteret, og at fylkesmannen skal ha adgang til å reise sak om hvorvidt et ekteskap består eller ikke består. Det er også vedtatt en ny bestemmelse i barneloven som tydeliggjør at foreldre eller andre ikke kan foreta bindende avtale om ekteskap på vegne av barn. Den 4. juli 2003 vedtok Stortinget endringer i straffeloven § 220, som innebærer at det er straffbart å inngå ekteskap med noen under 16 år, eller å medvirke til dette jf. Ot.prp. nr. 51 (2002-2003) Om lov om endringer i straffelova mv. (styrkt innsats mot tvangsekteskap mv.). Dette gjelder også ekteskapsinngåelser i utlandet, dersom gjerningspersonen er norsk statsborger eller hjemmehørende i Norge.

Som et ledd i oppfølgingen av Ot.prp. nr. 103 (2002-2003) og tiltak 7 og 11 i "Fornytt innsats mot tvangsekteskap", sender Barne- og familiedepartementet på høring forslag til endringer i ekteskapsloven og straffeprosessloven. Høringsnotatet baserer seg blant annet på forslag fra en arbeidsgruppe som har sett på tiltak for å forhindre barneekteskap, stedfortrederektenskap og for å hjelpe partene ut av tvangsekteskap mv. Arbeidsgruppen har bestått av representanter fra Kommunal- og regionaldepartementet, Fylkesmannen i Oslo og Akershus, Skattedirektoratet, Barne-, ungdoms-, og familiedirektoratet og Barne- og familiedepartementet.

Stortinget vedtok den 19. juni 2003 en ny bestemmelse i ekteskapsloven, der det blant annet slås fast at hver av brudefolkene hver for seg skal erklære at de anerkjenner hverandres like rett til skilsmisse. Det har fra mange hold, blant annet ulike kirkesamfunn (særlig katolikkene) kommet reaksjoner på denne lovendringen på bakgrunn av at en slik erklæring oppleves som et brudd på selve intensjonen med ekteskapet. Dette har Stortinget merket seg og uttaler følgende i Innst. O. nr. 17 (2003-2004): *"Komiteen er av den oppfatning at både hensynet til muslimske kvinners rett til skilsmisse og hensynet til at ekteskapet som en forpliktelse mellom to parter kan ivaretas samtidig. Komiteen ber derfor departementet om å se på andre formuleringer av intensjonene i Innst. O.nr. 132 (2002 - 2003) "Erklæringen fra brudefolkene før prøvingen av ekteskapsvilkårene".*" I dette høringsnotatet foreslås det hvordan anmodningen fra Stortinget kan følges opp.

## 1.2 Sammendrag

I *kapittel 2* gis det en oversikt over gjeldende rett. I *kapittel 3* gis det en oversikt over internasjonale konvensjoner som skal sikre retten til å inngå ekteskap, og som tar sikte på å avskaffe tvangsekteskap, barneekteskap og beskytte mot diskriminering av kvinner. Det gis også en oversikt over konvensjoner om internasjonal privatrett. Fremmed rett er beskrevet i *kapittel 4*, hvor det blant annet er redegjort for rettstilstanden i Sverige, Danmark og Finland. I *kapittel 5* er en del tilgjengelig relevant statistikk samlet.

I *kapittel 6* behandles spørsmålet om anerkjennelse av ekteskap inngått i utlandet der en eller begge av partene var under 18 år på vigselstidspunktet. Etter norsk internasjonal

privatrett anerkjennes i utgangspunktet slike ekteskap så lenge de er gyldig inngått etter inngåelseslandets rett. Departementet foreslår at et ekteskap som er inngått i utlandet der en eller begge parter er under 18 år, ikke skal legges til grunn som gyldige i Norge dersom minst en av partene er norsk statsborger eller fast bosatt i Norge. Hovedhensynet bak forslaget er å forhindre omgåelse av ekteskapslovens krav, herunder å forhindre barneekteskap og tvangsekteskap. Det foreslås videre 16 år som absolutt grense for når fylkesmannen kan innvilge dispensasjon fra 18 års kravet i ekteskapsloven § 1.

*Kapittel 7* omhandler ekteskap inngått i utlandet ved bruk av stedfortreder. Ved ekteskapsinngåelse etter norsk rett må begge parter være tilstede under vigselen. Etter prinsippene i norsk internasjonal privatrett godtas stedfortrederekteskap som er inngått etter utenlandsk rett dersom dette er i samsvar med inngåelseslandets ekteskapslovgivning. Departementet foreslår en innstramming av denne regelen, slik at der hvor minst en av partene er norsk statsborger eller er fast bosatt i Norge, vil et ekteskap inngått ved stedfortreder ikke bli anerkjent i Norge. Hovedhensynet er å forhindre omgåelse av ekteskapsloven, og redusere risikoen for tvangsekteskap.

Etter norsk rett kan man kun være gift med en person av gangen. Det straffbart å inngå ekteskap med flere personer. Et tidligere ekteskap må følgelig være oppløst ved skilsmisse eller død før et nytt ekteskap kan inngås. I en del land er imidlertid flergifte/polygami tillatt. Et i utlandet gyldig stiftet polygamt ekteskap er i utgangspunktet også gyldig etter norsk internasjonal privatrett, men rettstilstanden i norsk rett er noe uklar. I *kapittel 8* ønsker departementet å få høringsinstansene synspunkter på om det bør innføres en særskilt bestemmelse i ekteskapsloven som sier at ekteskap som er inngått i utlandet der en eller begge parter allerede er gift ikke skal legges til grunn som gyldig i Norge der en av partene er norsk statsborger eller fast bosatt i Norge. Hovedhensynet er å forhindre omgåelse av ekteskapslovens monogamiske prinsipp.

For å avhjelpe alvorlige negative konsekvenser ved manglende anerkjennelse av et ekteskap foreslås det i *kapittel 9* en mulighet for etterfølgende anerkjennelse av ekteskapet dersom det foreligger sterke grunner.

I *Kapittel 10* foreslås noen lovendringer som kan gjøre det lettere å få oppløst et ekteskap inngått ved tvang. Departementet foreslår at adgangen i ekteskapsloven § 23 til å få *direkte skilsmisse* ved dom utvides til å gjelde tvangsekteskap generelt, herunder der andre enn ektefellen har utøvet tvangen. Det foreslås også endringer i straffeprosessloven slik at det blir en utvidet adgang til å fremme krav om ugyldighet eller skilsmisse som *borgerlig rettskrav* i en straffesak, selv om ektefellen ikke er siktet i saken.

For å følge opp Stortingets uttalelse i Innst. O. nr. 17 foreslås det i *kapittel 11* å endre erklæringsskjemaet slik at kommende ektefeller skal *erklære at de respekterer menn og kvinners like rettigheter etter norsk lov*. Fra forskjellig hold har det kommet ønske om å oppheve bestemmelsen i ekteskapsloven som angår lik rett til skilsmisse. Departementet finner ikke støtte i uttalelsen fra Stortinget for å oppheve bestemmelsen.

I *kapittel 12* fremgår departementets forslag til lovendringer. I *kapittel 13* fremkommer det at forslagene ikke vil ha administrative og økonomiske konsekvenser av betydning.

## 2 Gjeldende rett

### 2.1 Innledning

I det følgende gis en oversikt over gjeldende rett på de områder som er relevant for de påfølgende kapitler.

### 2.2 Ekteskapsloven

#### 2.2.1 Inngåelse av ekteskap

Ekteskapsloven kapittel 1 omhandler de vilkår som må være oppfylt for at ekteskap skal kunne inngås. Bestemmelsene om ekteskapsvilkårene er begrunnet ut ifra beskyttelses-hensyn, og ivaretar blant annet hensynet til mindreårige, umyndiggjorte osv.

Etter ekteskapsloven<sup>1</sup> (E) må visse formelle og materielle krav være oppfylt for å kunne inngå ekteskap etter norsk rett. De *materielle* vilkårene innebærer for det første at partene må ha fylt 18 år, med mindre det foreligger samtykke fra dem eller den som har foreldreansvaret eller fra vergen, og tillatelse fra fylkesmannen, jf. E § 1 første ledd. Kravet er begrunnet i at man ved lavere alder enn 18 år i alminnelighet ikke har den modenhet eller evne som kreves for selvstendig å ta stilling til konsekvensene av å inngå ekteskap, og til å tilpasse seg et stabilt samliv. Hvis de eller den som har foreldreansvaret eller vergen nekter å samtykke, kan fylkesmannen likevel gi tillatelse til ekteskapet hvis det ikke er rimelig grunn for nektelsen, jf. fjerde ledd. Bestemmelsen er ment å være en sikkerhetsventil mot misbruk av foreldreansvaret. Fylkesmannen kan bare gi tillatelse når det foreligger "særlige grunner" for å inngå ekteskapet, jf. § 1 tredje ledd. (Se nærmere omtale av dispensasjonsregelen i pkt. 2.2.1 nedenfor.) Andre materielle vilkår er at partene ikke må være nære slektninger (E § 3), eventuelle tidligere ekteskap må være opphørt (E § 4) og utenlandske statsborgere må ha lovlig opphold i riket (§ 5a).

Før et ekteskap kan inngås, skal det skje en prøving (kontroll) av om ekteskapsvilkårene er oppfylt (E § 6). Prøvingen foretas som hovedregel av folkeregisteret på det sted hvor en av partene er registrert som bosatt. At det er folkeregisteret og ikke lenger vigsler som skal utføre prøvingen, er en relativt ny ordning som trådte i kraft 1. oktober 2004.<sup>2</sup> Prøvingen skjer på bakgrunn av partenes egenerklæring, folkeregistrerte opplysninger og annen aktuell dokumentasjon (for eksempel bevis for at det foreligger dispensasjon fra fylkesmannen til å gjøre unntak fra 18-årskravet), og er nærmere regulert i E §§ 7-9. Personer som ikke er fast bosatt i Norge må, i tillegg til å oppfylle de norske kravene, fremlegge dokumentasjon som viser at det ikke er noe til hinder etter hjemlandets rett for at vedkommende inngår ekteskap etter norsk rett (E § 7 bokstav h).<sup>3</sup> Dersom folke-registeret finner at partene oppfylder vilkårene, utstedes en prøvingsattest som er gyldig i fire måneder. Brudefolkene skal forelegge prøvingsattesten for vigsleren.

Som nevnt har ekteskapsloven også visse *formelle* krav. Etter E § 11 første ledd skal ekteskap inngås ved at brudefolkene møter for en vigsler, og mens begge er til stede skal

<sup>1</sup> Lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap

<sup>2</sup> Jf. Ot.prp. nr. 103 kapittel 4 og Innst. O. nr. 17 (2003-2004).

<sup>3</sup> Bestemmelsen omtaler kun utenlandske statsborgere, men etter alminnlige prinsipper i norsk internasjonal privatrett gjelder det samme gjelde for norske statsborgere som ikke er fast bosatt i Norge, jf. rundskriv Q-20/2004 s. 14. Se for øvrig rundskriv Q-18/2004.

de erklære at de ønsker å inngå ekteskap med hverandre. Deretter skal vigsleren erklære dem for ektefolk. Etter annet ledd skal minst to vitner skal være til stede under vigselen.

Stortinget vedtok den 26. mai 2005<sup>4</sup> en ny bestemmelse i ekteskapsloven § 1a<sup>5</sup> som fastslår at frivillighet er et vilkår for å kunne inngå ekteskap. Bestemmelsen trådte i kraft 1. juli 2005. Lovendringen skal bidra til å tydeliggjøre dagens rettstilstand etter ekteskapsloven og forpliktelsene etter FNs kvinnekonvensjon artikkel 16 (jf. pkt. 3.1.3). Tidligere inneholdt ikke ekteskapsloven kapittel 1 noen egen bestemmelse som spesifikt gir uttrykk for at ekteskap skal inngås frivillig. Det har imidlertid vært en klar forutsetning i loven at ekteskap må inngås frivillig fra begge parter side. Dette kommer blant annet til uttrykk i § 11 som beskrevet over. Det vises også til E § 7 bokstav l<sup>6</sup> hvor det er tatt inn en bestemmelse som blant annet fastsetter at brudefolkene skal erklære at ekteskapet ble inngått av egen fri vilje.

E § 12 fastsetter nærmere hvem som kan være vigsler. Dette er blant annet prest i Den norske kirke, prest eller forstander i et registrert trossamfunn eller seremonileder i livssynssamfunn, notarius publicus og norsk utenriktjenestemann. For at et trossamfunn eller livssynssamfunn skal få vigselsrett, må det være registrert hos fylkesmannen. Det samme må forstanderen eller seremonilederen være. I tillegg må formen for inngåelse av ekteskapet være godkjent av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Dersom vigsleren forsømmer sine plikter, til tross for fylkesmannens skriftlige advarsel, kan fylkesmannen frata vedkommende retten til å være vigsler.<sup>7</sup>

Det er vigslerens ansvar at vigselen foregår i de rette former. Når vigsel er utført, sender vigsleren melding om vigselen til det folkeregister som har foretatt prøvingen. Folkeregisteret kontrollerer at det har vært gjennomført prøving, registrerer vigselen og utsteder vigselsattest.

Norske myndigheters rett til å utføre vigsler i utlandet og tilsvarende rett for vedkommende stats vigselspersoner til å vie i Norge, er regulert i lov 30. juni 1955 nr. 20 om når norsk tenestemakt kan halda brudvigging i utlandet og utenlandsk tenestemakt i Norge. I lov 3. mai 2002 om utenriktjenesten § 17 åpnes det for at norsk utenriksstasjon kan få slik kompetanse.

### 2.2.2 Nærmere om dispensasjon fra 18-årskravet

Fylkesmannen kan bare gi dispensasjon fra 18-årskravet dersom det foreligger "særlige grunner" jf. E § 1 tredje ledd. Hvorvidt det foreligger "særlige grunner" beror på en konkret vurdering. Det skal ikke være kurant med dispensasjon. I den konkrete vurderingen er det forskjellige forhold som tas i betraktning, slik som søkerens modenhet, den annen parts forhold, muligheten for støtte – økonomisk og annen fra foreldrene mv. Det foretas en samlet vurdering av flere momenter. Er bruden gravid, gis det dispensasjon når ikke sterke grunner taler i mot det. Som sterke grunner kan nevnes det at det foreligger lite fordelaktige opplysninger om den ene eller begge parter (for eksempel hvis vedkom-

<sup>4</sup> Jf. Ot. prp. nr. 35 (2004-2005), Innst. O. nr. 70 (2004-2005) og Besl. O nr. 71 (2004-2005).

<sup>5</sup> Ny § 1 a i ekteskapsloven lyder: "Kvinner og menn har samme rett til fritt å velge ektefelle. Ekteskap skal inngås av egen fri vilje og med eget samtykke."

<sup>6</sup> Tilføyed ved lov 4. juli 2003 nr. 72

<sup>7</sup> Om det nærmere innholdet i vigselsretten og fylkesmannens kontrollmyndighet, se nærmere Lov om trdomssamfunn og ymist anna av 13.06.69 nr. 13 og forskrift om tildeling og tilbaketrekking av vigselsrett for seremonileder eller tilsvarende i livssynssamfunn av 27.09.04 nr. 1296.

mende er kriminell, løsgjenger, alkoholiker eller narkoman), og det er grunn til å frykte at et ekteskap mellom foreldrene snarere vil bli til skade enn til gagn for barna og dem selv. I de tilfellene der det foreligger et faktisk samlivsforhold tillegges dette vekt. Tillatelse kan også gis av hensyn til partenes religiøse overbevisning. Foreldrenes samtykke er et viktig moment som vektlegges.

Dispensasjonspraksisen er meget restriktiv for de helt unge - de under 17 år. Det er kun i rene unntakstilfeller at ekteskap tillates i så ung alder<sup>8</sup>. Når det gjelder dispensasjon for personer under 16 år synes dette vanskelig å kunne forenes med straffelovens bestemmelser om straff for seksuell omgang med barn. I praksis har det vært forholdsvis kurant å få dispensasjon når søkeren er over 17 ½ år, særlig hvis kvinnen er gravid.

Lavere ekteskapsalder i søkers hjemland er diskutert i forarbeidene til ekteskapsloven jf. Ot.prp. nr. 28 (1990-91) side 14 flg. At ekteskapsalderen er lavere i flere afrikanske og asiatiske land ble imidlertid ikke ansett som sterk nok grunn til å senke ekteskapsalderen i norsk rett. Ekteskapsalderen i søkers hjemland er derfor ikke et relevant moment i vurderingen av hvorvidt det skal gis dispensasjon etter E § 1.

Lovforarbeidene forutsetter en snever adgang til å gi tillatelse når foreldre (verge) har nektet å samtykke. Spørsmålet om foreldre (verge) har rimelig grunn til å nekte må ses på bakgrunn av hvilke grunner som foreligger for at tillatelse bør gis.

### 2.2.3 Oppløsning av ekteskap – separasjon og skilsmisse

Etter ekteskapsloven § 20 har hver av partene et ubetinget krav på separasjon ved bevilning fra fylkesmannen, uten hensyn til den andres ønske. Etter E § 21 kan partene kreve skilsmisse dersom de har vært separert i minst et år. I henhold til § 22 har hver av partene et ubetinget krav på skilsmisse når samlivet faktisk har vært brutt i to år.

Skilsmisse etter E §§ 21 og 22 forutsetter at partene har levd atskilt og ikke har gjenopptatt samlivet. Dette gjelder imidlertid ikke samliv i overgangsperioden inntil samlivet blir brutt, eller kortvarige forsøk på å gjenoppta samlivet. Har ektefellene periodevis vært sammen av hensyn til barna, anses vanligvis heller ikke separasjonen for brutt.<sup>9</sup>

E § 23 åpner for adgang til direkte skilsmisse uten forutgående separasjon. Dette kan for det første skje hvor den andre ektefellen med hensikt har forsøkt å drepe ham eller henne eller barna, eller forsettlig har utsatt dem for alvorlig mishandling. Det samme gjelder dersom ektefellen har opptrådt på en måte som egnet til å fremkalle alvorlig frykt for slik atferd.

Etter E § 27 avgjøres søknad om skilsmisse etter §§ 21 og 22 som hovedregel av fylkesmannen, mens skilsmisse etter § 23 avgjøres av domstolene. Skilsmisse etter § 22 avgjøres også av domstolene dersom partene er uenige om at vilkåret om to års atskillelse er oppfylt. Separasjon og skilsmisse kan også avgjøres av domstolene når kravet blir reist i visse andre saker etter ekteskapsloven eller barneloven.

<sup>8</sup> Det finnes imidlertid eksempler på at det er gitt dispensasjon for at svært unge - 15 og 16 åringer - skal få inngå ekteskap

<sup>9</sup> Om den nærmere vurderingen, se rundskriv Q-20/2004 s. 26.



## 2.2.4 Gyldighetsspørsmål

Dersom vigselen ikke har foregått i samsvar med ekteskapsloven § 11 første ledd, er utført av en som ikke har vigselsrett etter § 12 eller er gjennomført utført uten gyldig prøvingsattest i henhold til E § 10, anses ekteskapet ikke for inngått, jf. E § 16 første ledd. Ekteskapet er da en nullitet, dvs. at det behøves ikke domsslutning for at ekteskapet skal anses ugyldig. Etter annet ledd kan partene søke Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet om etterfølgende godkjenning. Bestemmelsen om godkjenning får imidlertid kun anvendelse på unntakstilfeller, for eksempel der partene i lang tid har levd i den tro at de er ektefolk. Dersom vigselen er formelt gyldig er det uten betydning for gyldigheten av ekteskapet om noen av de materielle ekteskapsvilkårene, for eksempel 18-årskravet, ikke er overholdt. Ekteskapet må i et slikt tilfelle oppløses.

Tvangsekteskap ble ikke drøftet i Ot.prp. nr. 28 (1990-91) eller i Innst. O.nr. 71(1990-91) om ny ekteskapslov. Da det senere på 1990-tallet ble en offentlig debatt om tvangsgifte, ble det i 1994 vedtatt endringer i ekteskapsloven § 16 tredje og fjerde ledd slik at den som har blitt tvunget til å inngå ekteskap ved rettsstridig atferd kan få kjent ekteskapet ugyldig (Ot.prp. nr. 44 (1993-94) og Innst. O.nr. 46 (1993-94)).<sup>10</sup> Etter E § 16 fjerde ledd må søksmål reises innen seks måneder etter at ektefellen ble fri fra tvangen. Søksmål kan ikke i noe tilfelle reises senere enn fem år etter ekteskapets inngåelse.

Etter E § 16 a har fylkesmannen kompetanse til å gå til sak for å få dom for at et ekteskap består eller ikke består. Bestemmelsen ble vedtatt 9. desember 2003 og trådte i kraft 1. mars 2004.<sup>11</sup> Dette kan være til hjelp for en part (eller begge parter) som føler at det er for stor belastning å gå til sak selv. I rundskriv Q-11/2004 fremgår blant annet følgende om bestemmelsens anvendelse i tilfeller av tvangsekteskap:

”Tvangsekteskap kan være en stor påkjenning for den eller de som har blitt utsatt for det. I flere tilfeller har den som har blitt utsatt for tvangen, valget mellom å godta ekteskapet eller å bli utstøtt av familien. Muligheten for fylkesmannen til å reise sak i disse tilfellene må derfor brukes med varsomhet.

Det kan være vanskelig og svært tidkrevende å vurdere sannhetsverdien i en påstand om at et ekteskap er inngått under tvang. Det er ikke meningen at fylkesmannen i alle saker der det blir satt frem påstander om tvangsekteskap, skal gjennomføre inngående undersøkelser. Det må være de mer opplagte sakene at fylkesmannen benytter søksmålskompetansen, dvs. der det finnes nokså klare holdepunkter for at det kan foreligge et tvangsekteskap.

Et tilfelle hvor det kan være nærliggende at fylkesmannen reiser sak, er når det foreligger en straffedom for tvangsekteskap i saken, jf. straffeloven § 222 annet ledd, og tvangsekteskapet består. Selv om det foreligger en slik straffedom, kan det imidlertid være at vedkommende som har blitt utsatt for tvangen, heller ønsker å få ekteskapet oppløst ved skilsmisse, for eksempel av hensyn til barna.

Selv om bestemmelsen må benyttes med varsomhet, vil adgangen til å reise sak imidlertid ikke være avhengig av at en eller begge av partene ønsker det. Det må være fylkesmannens vurdering, på bakgrunn av informasjon fylkesmannen er i besittelse av, som avgjør om partene er i en slik tvangssituasjon at de ikke tør uttrykke seg mot tvangen.”

<sup>10</sup> Ekteskapet er i disse tilfeller ugyldig av materielle grunner, og ikke en nullitet. Ugyldigheten må konstateres ved dom.

<sup>11</sup> Jf. Ot.prp. nr. 103 kapittel 6 og Innst. O. nr. 17 (2003-2004).

I rundskrivet går det videre frem at søksmålsfristene i E § 16 fjerde ledd forutsettes å gjelde tilsvarende for fylkesmannens søksmålskompetanse.

## 2.3 Anerkjennelse av utenlandske ekteskap

### 2.3.1 Grunnprinsippet i norsk internasjonal privatrett

I det følgende omtales ekteskap som ikke er inngått for norske myndigheter, dvs. ekteskap inngått i utlandet. Hvorvidt et utenlandsk ekteskap skal anerkjennes i Norge, avgjøres av de ulovfestede reglene om norsk internasjonal privatrett. Spørsmålet om anerkjennelse oppstår bare hvis ekteparet har en viss tilknytning til Norge, og ekteskapets gyldighet har rettslig betydning her i landet, enten som hovedspørsmål eller prejudisielt.

Etter norsk internasjonal privatrett vil et ekteskap inngått i utlandet bli anerkjent i Norge dersom det er *formelt* gyldig etter stiftelseslandets rett. De *materielle* vilkårene for å inngå ekteskap avgjøres etter partenes hjemlands rett.<sup>12</sup> Da vår ekteskapslov ikke har regler om ugyldighet pga. brudd på materielle ekteskapsvilkår vil et ekteskap, så lenge det er formelt gyldig etter inngåelseslandets rett, som hovedregel også være gyldig i Norge.

Det følger av dette at personer som er bosatt i Norge og som skal gifte seg etter utenlandsk rett, må oppfylle de norske materielle betingelsene, bl.a. 18-årskravet. Mindreårige må ha foresattes og fylkesmannens tillatelse. Det er imidlertid ikke sikkert at tilsvarende krav følger av inngåelseslandets rett, eller at vedkommende lands myndigheter kontrollerer at partene oppfyller de norske vilkårene.<sup>13</sup> Har partene inngått ekteskapet til tross for at det norske alderskravet ikke er oppfylt, vil ekteskapet likevel normalt bli anerkjent i Norge.

Mens aldersgrense er et materielt ekteskapsvilkår, vil inngåelse ved stedfortreder/fullmektig,<sup>14</sup> der fullmakten går ut på å foreta selve inngåelsen av ekteskapet (erklæringsfullmakt), være et spørsmål om *form*. Dersom inngåelse av ekteskap ved stedfortreder er en lovlig måte å inngå ekteskap på i et land, vil dette på bakgrunn av prinsippet ovenfor bli lagt til grunn som gyldig i Norge. (Stedfortrederekteskap er nærmere omtalt under pkt. 2.3.2.)

Begrunnelsen for anerkjennelsesprinsippene er at det kan vanskelig la seg forsvare å nekte å anerkjenne et ekteskap som er et etablert faktum i utlandet. Hensynet til det aktuelle par taler for å anerkjenne ekteskapet da de som regel har innrettet seg i tillit til at de er gift. En slik tillit er rettslig beskyttelsesverdig. Det er også viktig å få til enhetlige løsninger og på den måten å unngå såkalte "haltende ekteskap", dvs. ekteskap som er gyldige i noen stater og ugyldige i andre stater.

Det finnes ikke noen egen "anerkjennelsesinstans" for ekteskap inngått etter utenlandsk rett. En vurdering av et ekteskaps gyldighet foretas "prejudisielt" av ulike offentlige myndigheter der det er relevant (bl.a. utlendingsmyndighetene og folkeregisteret), og beslutningen er ikke uten videre bindende for andre offentlige myndigheter. Det stilles

<sup>12</sup> Jf. Thue s. 329 flg.

<sup>13</sup> Etter E § 7 bokstav h skal folkeregisteret foreta en slik kontroll når det gjelder utenlandske statsborgere som skal inngå ekteskap i Norge, og som ikke er bosatt her. Tilsvarende gjelder for norske statsborgere som ikke er fast bosatt i Norge, jf. rundskriv Q-20/2004 s. 14.

<sup>14</sup> Ekteskap inngått ved bruk av stedfortreder omtales for enkelthetsskyld flere steder i rapporten som "stedfortrederekteskap".

også ulike dokumentasjonskrav i de ulike tilfellene. Dersom man ønsker en rettslig bindende avgjørelse på ekteskapets gyldighet, må spørsmålet forelegges domstolene.

### 2.3.2 Unntak for ordre public-tilfeller

Et ekteskap inngått i utlandet vil ikke bli anerkjent dersom dette vil stride mot våre grunnleggende retts- og verdinormer, såkalt ordre public.<sup>15</sup> Eksempler på ordre public-tilfeller er der ekteskapet er inngått under rettsstridig tvang eller for øvrig mangler samtykke, eller at ektefellene er svært unge. Hvor unge partene må være før ekteskapet ikke anerkjennes er ikke helt klart. Ved vurderingen må man ta utgangspunkt i en alder som ligger godt under norsk minstealder for ekteskap, herunder den alder som det er gitt dispensasjon for i medhold av ekteskapsloven § 1 tredje ledd. Ekteskap der partene er 11-12 år ved inngåelsen, vil klart ikke kunne anerkjennes i Norge. Etter ekteskapsloven har det som hovedregel ikke vært gitt dispensasjon til søkere under 17 år. Det finnes imidlertid eksempler på at 15- og 16-åringer har fått tillatelse til å gifte seg.<sup>16</sup> En ordre public-stridig lav alder for ekteskap må etter departementets oppfatning klart antas å være under 15 år.<sup>17</sup>

Etter noen staters rett kan ekteskap inngås uten at den ene parten er til stede, og vedkommende er i stedet representert ved en fullmektig, såkalt "*stedfortrederekteskap*". I forhold til spørsmålet om anerkjennelse av denne typen ekteskap i norsk rett, er det nødvendig å skille mellom såkalt valgfullmakt og erklæringsfullmakt.<sup>18</sup> *Valgfullmakt* er en ordning hvor en tredjemann har fullmakt til å velge ektefelle for den som vil gifte seg, og å inngå ekteskapsavtalen. En slik ordning er i strid med norsk ordre public og anerkjennes ikke i Norge.<sup>19</sup> *Erklæringsfullmakt* er en fullmakt til å inngå selve ekteskapsavtalen, dvs. opptre på vegne av den ene av brudefolkene under vielsen. Det er partene selv som velger ektefellen. En slik ordning er tillatt i de katolskpregede stater i Europa og Latin-Amerika. I Europa finnes ordningen i Italia, Spania, Portugal, Polen, de tidligere jugoslaviske statene, Tsjekkia, Slovakia og Nederland. Også en rekke stater i USA godtar denne ordningen. I henhold til norsk internasjonal privatrett må et slikt ekteskap, dersom det er gyldig inngått i vigsellandet, anerkjennes som gyldig i Norge. Slike ekteskap anses ikke ordre public-stridig. Dette er et internasjonalt anerkjent standpunkt.<sup>20</sup>

Ekteskap inngått via *telefon* anerkjennes i praksis ikke etter norsk rett. Det er en del forskjeller mellom ekteskap inngått ved stedfortreder og ekteskap inngått via telefon som gjør at man godtar det første, men ikke det siste. Et ekteskap inngått ved stedfortreder forutsettes å være undergitt formalia mht fullmakter og lignende. En vigsel foretatt via telefon er langt mindre formell. Vigsleren kjenner gjerne ikke stemmen til den andre av brudefolkene, og har derfor ofte ikke noen reell kontroll med hvem det er som gir sitt samtykke. Ved ekteskapsinngåelse per telefon der den ene part opptre i Norge, anses vigselsseremonien for delvis å foregå i Norge. Formkravene etter ekteskapsloven § 11 må derfor også oppfylles.

<sup>15</sup> Jf. Thue s. 337 flg.

<sup>16</sup> Jf. Thue s. 319

<sup>17</sup> Jf. Helge Thue i artikkelen "Anerkjennelse av ekteskap stiftet i utlandet", publisert i *Tidsskrift for Familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål* nr. 1/2003.

<sup>18</sup> Jf. Thue s. 321

<sup>19</sup> Jf. Thue s. 340

<sup>20</sup> Jf. Thue s. 341.

### 2.3.3 Pågående utredning om norsk internasjonal privatrett på familie- og arverettens område

Justisdepartementet har gitt professor Helge J. Thue i oppdrag å vurdere norske internasjonalprivatrettslige regler på familie- og arverettens område. Norsk internasjonal privatrett på dette området er i dag i stor grad ulovfestet. Om bakgrunnen for oppdraget, fremgår det blant annet av mandatet at "etter hvert som kontakten over landegrensene øker, øker også folks behov for informasjon om hvilken stats regler som kommer til anvendelse. Dagens rettsstilstand er kritisert for både å være uoversiktlig og uklar. Enkelte regler kan dessuten fremstå som gammeldags og modne for revisjon. Justisdepartementet ønsker derfor at det blir foretatt en grunnleggende gjennomgåelse og eventuelt modernisering av rettsstilstanden." Etter planen skal utredningen foreligge 31. desember 2005.

### 2.3.4 Partnerskapsloven

Vilkårene for å inngå ekteskap etter E kapittel 1 gjelder tilsvarende for partnerskap, jf. partnerskapsloven § 2.<sup>21</sup> Reglene om prøving er særskilt regulert i forskrift til partnerskapsloven av 07.10.93 nr. 748. Registrering av partnerskap har, med unntak av adopsjon, samme rettsvirkninger som inngåelse av ekteskap.

Departementets vurderinger i kapitlene 6- 11 gjelder også partnerskap. For enkelthets skyld omtales bare ekteskap.

## 2.4 Strafferetten

Etter straffeloven § 220 første ledd er det straffbart å inngå *ekteskap med noen under 16 år*. Dette gjelder også ved ekteskap i utlandet, dersom vedkommende er norsk statsborger eller er hjemmehørende i Norge, jf. strl. § 12 nr. 3. Etter § 220 første ledd tredje punktum kan straffen falle bort dersom de som har inngått ekteskapet er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling på det tidspunktet ekteskapet ble inngått. Ekteskapet vil i disse tilfellene likevel anses som gyldig.

Det er straffbart å tvinge noen til å inngå ekteskap, eller å medvirke til dette, jf. strl. § 222 annet ledd.<sup>22</sup> Bestemmelsen ble tydeliggjort ved en lovendring 4. juli 2003 nr. 76 (i kraft 1. sept. 2003).<sup>23</sup> Bestemmelsen gjelder også når noen (norsk eller utenlandsk statsborger) har brutt bestemmelsen i utlandet, jf. strl. § 12 nr. 4. Strafferammen for tvangsekteskap er fengsel opp til 6 år, jf. strl. § 222 annet ledd annet punktum. At det å tvinge noen til å inngå ekteskap kan være et moment som gjør at strafferammen blir skjerpet til fengsel i 6 år, ble tydeliggjort gjennom en lovendring av samme dato.

Påtale etter strl. § 222 er offentlig uten vilkår, jf. strl. § 77. Påtalemyndigheten kan således reise straffesak uten hensyn til om fornærmede har tatt initiativ til dette, og uavhengig av

<sup>21</sup> Lov 4. april 1993 nr. 40 om partnerskap. Ved partnerskap må i tillegg minst en av partene enten være nordisk eller nederlandsk statsborger, eller ha vært bosatt i riket de siste to år før registreringen, jf. partnerskl. § 2 tredje ledd.

<sup>22</sup> Strl. § 222 annet ledd: "For tvangsekteskap straffes den som ved vold, frihetsberøvelse, utilbørlig press eller annen rettsstridig atferd eller ved å true med slik atferd tvinger noen til å inngå ekteskap. Straffen for tvangsekteskap er fengsel inntil 6 år. Medvirkning straffes på samme måte." Før lovendringen ble tvangsekteskap kun rammet av den alminnelige lovbestemmelsen om tvang, jf. strl. § 222 første ledd.

<sup>23</sup> Jf. Ot.prp. nr. 51 og Innst. O. nr. 106 (2002-2003)

om den fornærmede ønsker det. I slike tilfeller har påtalemyndigheten ikke bare rett til å ta ut tiltale, men også plikt til det. Dette gjelder også om tvangen er rettet mot en av gjerningspersonens nærmeste, for eksempel ektefelle, slektninger i rett linje, søsken og svogre. Ubetinget offentlig påtale i saker som gjelder gjerningspersonens nærmeste ble gjennomført ved ovennevnte lovendring.

Selv om ekteskapsinngåelsen rammes av straffeloven, vil ekteskapet likevel anses som gyldig inngått og må eventuelt oppløses ved skilsmisse.

Etter strl. § 338 kan den som inngår ekteskap med tilsidesetting av de gjeldende bestemmelser om prøving av ekteskapsvilkårene, dispensasjon eller andre lovbestemte betingelser, eller som medvirker hertil, straffes med bøter.

Falsk forklaring eller bruk av falsk eller forfalsket dokument, for eksempel i forbindelse med prøving av ekteskapsvilkårene, rammes av strl. § 166 og § 182.

*Borgerlige rettskrav*, for eksempel krav om erstatning, skilsmisse mv., kan i visse tilfelle fremmes i forbindelse med en straffesak, jf. straffeprosessloven (strprl) § 3.<sup>24</sup> Å få muligheten til å fremme et slikt rettskrav i forbindelse med straffesaken kan føre til en besparelse av både tid og penger. I mange tilfeller ville skadelidte ellers ikke hatt mulighet for å få fremmet sitt krav.

Det en kan få dom for i en straffesak, er ifølge strprl § 3 "rettskrav som fornærmede eller andre skadelidte har mot siktede". I praksis er det særlig skadelidtes krav om erstatning og oppreisning som følge av en straffbar handling, som blir fremmet som borgerlige krav i en straffesak. Men også enkelte familierettslige krav vil omfattes.

Fra Jo Hov, Rettergang II Straffeprosess siteres:

"Likedan vil enkelte familierettslige krav falle inn under uttrykket "borgerlige rettskrav", f. eks. krav om skilsmisse der den straffbare handling gir grunnlag for dette. I en bigamisak ( strl. § 220) må en for eksempel kunne kreve dom for at det siste ekteskapet skal oppløses etter eskl. § 24. Skilsmisse- og separasjonkrav skal som hovedregel avgjøres administrativt (eskl. § 27(1) ). Men etter eskl. § 23 kan den ene ektefelle kreve skilsmisse hvis den annen har gjort seg skyldig i drapsforsøk eller grov mishandling overfor ham eller henne. Et slikt krav kan tas med i straffesaken, men kravet må være reist innen seks måneder etter den straffbare handling."

At krav om skilsmisse omfattes av rettskrav finner vi også støtte for i øvrig juridisk litteratur bl.a. Johs. Andenæs, "Norsk Straffeprosess" del I (1994) s. 17 og Hans Kristian Bjerke og Erik Keiserud, Straffeprosessloven kommentarutgave bind I side 30. Etter departementets vurdering må det legges til grunn at også krav om dom for at et ekteskap ikke består/er ugyldig må omfattes av begrepet "rettskrav".

Videre er det et krav etter strprl § 3 om at "rettskravet springer ut av samme handling som saken gjelder". Det må følgelig være årsakssammenheng mellom den handling som saken gjelder og det borgerlige kravet.

<sup>24</sup> Jf. Ot.prp. nr. 35 (1978-79) Om lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffesakloven)

Det må være tale om et rettskrav "mot siktede".<sup>25</sup> Etter ordlyden innebærer dette at en sak om ugylldighet kun kan reises i straffesaker der siktede er den andre ektefellen, enten som hovedgjerningsperson eller som medvirkende. Der hvor straffesaken eksempelvis kun er rettet mot foreldrene, kan ikke påtalemyndigheten kreve dom for at ekteskapet er ugylldig.

## 2.5 Familiegjengenforening med ektefelle

Gylldigheten av et ekteskap inngått i utlandet, vil ha betydning ved søknad om familiegjengenforening med ektefelle. Når det søkes oppholdstillatelse på denne bakgrunn er det et vilkår at begge parter er over 18 år, jf. utlendingsforskriften § 23 første ledd bokstav a. Det er også et vilkår at hovedpersonen, altså den det søkes familiegjengenforening med, har en tillatelse som danner grunnlag for familiegjengenforening, og at boligkravet i utlendingsforskriften § 20 er oppfylt. Videre stilles det krav om underhold:<sup>26</sup> Dersom søkeren vil kunne forsørge seg selv etter ankomst til Norge for eksempel fordi vedkommende har et arbeidstilbud, kan kravet være oppfylt av søkeren selv, jf. utlendingsforskriften § 19. Dersom en av partene er under 23 år skal imidlertid underholdskravet oppfylles av hovedpersonen. Bestemmelsen trådte i kraft 1. november 2003 som et ledd i oppfølgingen av Regjeringens tiltaksplan mot tvangsekteskap (2002), og innebærer at det i disse tilfellene stilles et underholdskrav uansett hovedpersonens oppholdsstatus i Norge. Unntak gjelder dog fremdeles for personer med asylstatus og kollektiv beskyttelse. For norsk borger, personer med bosettingstillatelse, nordisk borger m.m. må underholdskravet være oppfylt. Bestemmelsen innebærer at selv om hovedpersonen er norsk borger, er det ikke lengre adgang til å dispensere.. Videre innebærer bestemmelsen at det i de tilfellene hvor en av partene er under 23 år ikke er anledning til å oppfylle underholdskravet ved garanti fra tredjemann, som for eksempel hovedpersonens foreldre.

Etter norsk internasjonal privatrett vil et ekteskap inngått i utlandet være gyldig inngått dersom inngåelseslandets ekteskapslovgivning er overholdt. Unntak gjelder kun dersom ekteskapet er i strid med ordre public, jf. pkt 2.3.2 ovenfor. Norsk internasjonal privatrett sonderer for så vidt ikke mellom tilfeller hvor ekteskapet er inngått før eller etter at en av partene fikk tilknytning til Norge. En konsekvens av dette er at en pike på 16 år som er bosatt i Norge, kan inngå ekteskap i et land med et lavere krav til ekteskapsalder enn her.<sup>27</sup> Etter norsk internasjonal privatrett skal dette anses som et gyldig inngått ekteskap, forutsatt at de øvrige vilkår etter inngåelseslandets ekteskapslovgivning er fulgt og det ikke strider mot ordre public.<sup>28</sup> Ettersom det er et vilkår for familiegjengenforening at begge parter er 18 år, kan dette i praksis resultere i såkalte "ventekteskap".<sup>29</sup>

Ved søknad om familiegjengenforening på bakgrunn av ekteskap, forholder utlendingsmyndighetene seg til gjeldende rett, jf. punkt 2.2 og 2.3., når det gjelder vurderingen av om ekteskapet skal anses gyldig inngått. Dette sammenholdes med

<sup>25</sup> Et av flere unntak fra dette finnes i strpl. § 3 nr. 1 som gir adgang til å fremme krav mot siktetes foreldre etter § 1-2 i lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning.

<sup>26</sup> Underholdskravet tilsvarer lønnstrinn 1 i statens lønnsregulativ. Per 1. mai 2004 utgjør dette kr. 167 500,-.

<sup>27</sup> I Pakistan er for eksempel ekteskapsalderen 16 år for piker og 18 år for gutter

<sup>28</sup> Som det vil fremgå under pkt. 6.3.4 er det ikke alle land som undersøker hvorvidt norske ekteskapsvilkår er oppfylt selv om en av partene har domisil i Norge.

<sup>29</sup> Den av partene som ikke har fylt 18 år kan bli værende i inngåelseslandet i påvente av oppfyllelse av alderskravet for familiegjengenforening. Dette gjelder både i de tilfellene hvor vedkommende har domisil i Norge og er hovedperson ved søknad om familiegjengenforening (uavhengig av alder), og de tilfellene hvor vedkommende er den som skal søke om familiegjengenforening på bakgrunn av ekteskap.

ekteskapsvilkårene i inngåelseslandet og den dokumentasjon som er fremlagt fra søkeren og hovedpersonen.. Dersom utlendingsmyndighetene er i tvil om innholdet og/eller ektheten av vigselsdokumentet og eventuell annen fremlagt dokumentasjon, kan disse i en del tilfeller verifiseres via den aktuelle norske utenriksstasjon. Slike verifiseringer er svært ressurskrevende.

Det ovenfor nevnte medfører for så vidt at utlendingsmyndighetene, i likhet med folkeregistreringsmyndigheten, jf. pkt 9.3, foretar en prejudisiell prøving av ekteskapets gyldighet. At det er flere instanser som foretar en slik prejudisiell prøving er blant annet en konsekvens av et manglende sentralt anerkjennelsesinstitutt. For utlendingsmyndighetene innebærer det også at man må ta stilling til spørsmål som for så vidt faller utenfor deres faglige ansvarsområde.

### 3 Internasjonale konvensjoner

#### 3.1 Beskyttelse av menneskerettigheter

Selv om synet på ekteskapets natur varierer i betydelig grad i ulike deler av verden, betraktes ekteskapet allment som en av de grunnsteiner samfunnet hviler på. Det er vedtatt flere konvensjoner som inneholder bestemmelser som skal sikre retten til å inngå ekteskap, og som tar sikte på å avskaffe tvangsekteskap, barneekteskap og beskytte mot diskriminering av kvinner.

##### 3.1.1 FNs Menneskerettighetserklæring

Retten til å inngå ekteskap er inntatt som en av de grunnleggende rettighetene i FNs universelle erklæring om menneskerettigheter av 10. desember 1948. I erklæringen er det uttalt at voksne menn og kvinner har rett til, uten noen innskrenkning på grunn av rase, nasjonalitet eller religion, å inngå ekteskap og å danne familie, jf. artikkel 16 nr. 1.

Artikkel 16 nr. 2 fastsetter at ekteskap skal inngås frivillig, dvs. "with the free and full consent of the intending spouses."

##### 3.1.2 FN-konvensjon om samtykke til ekteskap

FNs konvensjon av 10. desember 1962 om samtykke til ekteskap, minstealder for ekteskap og registrering av ekteskap har tilslutning fra et stort antall land og ble ratifisert av Norge 10. september 1964. I konvensjonens innledning sies det blant annet at: "de kontraherende parter... skal ta alle mulige forholdsregler med sikte på å avskaffe slike skikker, gamle lover og sedvaner, ved blant annet å sikre fullstendig frihet i valg av ektefelle, ved fullstendig å avskaffe barneekteskap og bortlovelse av unge piker før pubertetsalderen,...".

Etter konvensjonens artikkel 1 skal ekteskap ikke lovlig kunne inngås med mindre det foreligger et fritt og selvstendig samtykke fra begge parter. Samtykke skal avgis av partene personlig "etter tilbørlig offentliggjøring", i nærvær av den myndighet som har kompetanse til å foreta vigsel og av vitner som foreskrevet ved lov. Alle ekteskap skal registreres i et offentlig register.

Når det gjelder ekteskapsalder, fastsetter artikkel 2 nr. 1 at medlemsstatene i sin interne lovgivning skal ha en minimumsalder for inngåelse av ekteskap. Unntak fra en slik alder skal likevel kunne gjøres av behørig myndighet dersom det foreligger særlige grunner for det og det er i partenes interesse. I en rekommandasjon angående samtykke til, minimumsalder og registrering av ekteskap, vedtatt av FNs generalforsamling i 1965, er det presisert at den laveste tillatte ekteskapsalder uten dispensasjon som det er adgang til å fastsette i intern lovgivning, er 15 år.

Norge har tatt reservasjon for konvensjonens artikkel 2 nr. 2, som omtaler ekteskap uten at begge er til stede under vigsel. Bestemmelsen lyder: "Uansett det som er bestemt i ovenstående punkt 1, skal det ikke være nødvendig at en av partene er til stede hvis den kompetente myndighet er overbevist om at det foreligger ekstraordinære omstendigheter, og at vedkommende part har avgitt samtykke overfor en kompetent myndighet og på en slik måte som loven måtte foreskrive, uten at samtykket senere er trukket tilbake."



I Norge er det et krav om at partene møter personlig for en vigsler.<sup>30</sup> Dette innebærer at det ikke er anledning til å gifte seg gjennom en fullmektig.

### 3.1.3 FNs kvinnekonvensjon

Retten til fritt å velge sin ektefelle og å inngå ekteskap frivillig fremkommer også av FNs kvinnekonvensjon av 18. desember 1979<sup>31</sup>. Konvensjonens artikkel 16 omhandler kvinners rettigheter i ekteskap og familieforhold. Det følger av artikkel 16 nr. 1 bokstav a at kvinner og menn skal ha samme rett til å inngå ekteskap. I artikkelens bokstav b fastslås det at kvinner og menn skal ha "den samme retten til fritt å velge ektefelle og å inngå ekteskap bare når det skjer på fritt grunnlag og med fullt samtykke."

Stortinget vedtok den 26. mai 2005 at konvensjonen skal inkorporeres i likestillingsloven noe som innebærer en styrking av konvensjonens bestemmelser i norsk rett.(Ot.prp. nr. 35 (2004-2005)<sup>32</sup> og Innst. O.nr. 70 (2005-2005)). Endringen trådte i kraft 1. juli 2005.

### 3.1.4 Den europeiske menneskerettighetskonvensjon

Den europeiske menneskerettskonvensjon av 4. november 1950 fastsetter i artikkel 12 at "Menn og kvinner i gifteferdig alder har rett til å gifte seg og til å stifte familie, i samsvar med de nasjonale lover som regulerer utøvelsen av denne rettighet." Norge har tilsluttet seg konvensjonen, og den gjelder som lov her i landet, jf. lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettighetsloven) av 21. mai 1999 nr. 30.

Protokoll 7 til konvensjonen art. 5 fastsetter: "Ektefeller skal i sitt innbyrdes forhold og i forhold til sine barn ha like rettigheter og likt ansvar av privatrettslig art med hensyn til ekteskap, under ekteskapet og i tilfelle av oppløsning av ekteskapet. Denne artikkel skal ikke hindre statene i å treffe de tiltak som er nødvendig av hensyn til barnas interesser."

## 3.2 Internasjonal privatrett

### 3.2.1 Haag-konvensjonen av 14. mars 1978

På det aktuelle sivilrettslige området har det internasjonale samarbeidet for det meste, og i lang tid, foregått innenfor rammen av Haag-konferansen for internasjonal privatrett. I regi av konferansen har det blitt utarbeidet to konvensjoner om lovvalg på familierettens område. Det er konvensjonen av 14. mars 1978 om lovvalg for ektefellers formuesforhold og konvensjonen av 14. mars 1978 om inngåelse og anerkjennelse av ekteskap. Sistnevnte konvensjon legger blant annet opp til at prøvingen av ekteskapsvilkårene skal skje på grunnlag av vigselslandets rett. Norge er ikke tilsluttet noen av konvensjonene.

### 3.2.2 Nordisk konvensjon av 6. februar 1931

Når det gjelder nordisk samarbeid, har Norge sluttet seg til konvensjonen av 6. februar 1931 mellom Norge Danmark, Finland, Island og Sverige inneholdende internasjonal-

<sup>30</sup> jf. ekteskapsloven § 11 første ledd: Ekteskap inngås ved at brudefolkene møter for en vigsler. Mens begge er til stede, skal de erklære at de ønsker å inngå ekteskap med hverandre.

<sup>31</sup> De forente nasjoners internasjonale konvensjon om avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner (i kraft 3. september 1981). Norge ratifiserte kvinnekonvensjonen 21. mai 1981.

<sup>32</sup> Ot.prp. nr. 35 (2004-2005) Om lov om endringer i likestillingsloven mv. (Gjennomføring av Europaparlaments- og rådsdirektiv 2002/73/EF og innarbeiding av FN-konvensjonen om avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner med tilleggsprotokoll i norsk lov).

privatrettslige bestemmelser om ekteskap, adopsjon og vergemål med sluttprotokoll. Konvensjonen er gitt lovs kraft ved lov 19. desember 1969 nr. 75 om gjennomføring av nordiske konvensjoner om visse internasjonal-privatrettslige forhold.

Artikkel 1 første ledd fastsetter at dersom en nordisk statsborger søker prøving av ekteskapsvilkårene i en av de andre nordiske statene, skal prøvingen skje på bakgrunn av loven i denne stat dersom en av brudefolkene er bosatt der. I andre tilfelle skal prøvingen skje i den stat hvor vedkommende har statsborgerskap.

Etter annet ledd skal det ved prøving for en person som er bosatt i en annen kontraherende stat, tas hensyn til hvorvidt det gjelder krav om samtykke til ekteskapet fra foreldre eller verge etter bopellandets lov.

I medhold av artikkel 2 kan vigsel foretas uten prøving dersom ekteskapsvilkårene er gyldig prøvet i et annet nordisk land. Dette gjelder også om brudefolkene ikke er nordiske statsborgere.

## 4 Fremmed rett

### 4.1 Svensk rett

Aldersgrensen for å kunne inngå ekteskap i Sverige er 18 år, med en viss dispensasjonsadgang dersom det foreligger særlige grunner, jf. Äktenskapsbalk 1987:230 kap 2 § 1. Lovens kapittel 4 § 2 fastsetter at brudefolkene må være tilstede samtidig under vigselen, og et ekteskap inngått i strid med dette er ugyldig.<sup>33</sup> Det er derfor ikke tillatt å inngå ekteskap ved bruk av fullmektig/stedfortreder etter svensk rett.

Ved brudd på de materielle ekteskapsvilkårene må partene gå veien om skilsmisse. Svensk rett inneholder ikke en ugyldighetsregel tilsvarende de norske bestemmelsene i E §§ 16 og 16 a. Det er adgang til skilsmisse uten forutgående betenkningstid dersom det foreligger bigami, nært slektsskap, tvangsekteskap og ekteskap inngått av noen under 18 år uten dispensasjon. De to sistnevnte tilfellene ble innlemmet i loven i 2004.<sup>34</sup>

Lag 1904:26 om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap” kap 1 § 1 fastsetter, i likhet med det som gjelder i de andre nordiske landene, at prøving av ekteskapsvilkårene ved vigsel for svenske myndigheter alltid skal foretas med tillem্পning av nasjonal (svensk) rett. Ekteskap inngått i utlandet blir som utgangspunkt anerkjent dersom det er formelt gyldig i vigselslandet, jf. § 7. På bakgrunn av denne bestemmelsen anerkjennes derfor ekteskap inngått ved stedfortreder. Et slikt ekteskap anses heller ikke for å være i strid med svensk ordre public.

Etter samme lovs § 8a (i kraft 1. mai 2004) anerkjennes ikke et utenlandsk ekteskap som enten er inngått under tvang, eller minst en av partene var svensk statsborger eller registrert som bosatt (“hemvist”) i Sverige, og det på vigseltidspunktet forelå hinder mot ekteskapet etter svensk rett.<sup>35</sup> Bestemmelsen retter seg mot de materielle vilkårene for inngåelse av ekteskap og innebærer for eksempel at hvis en part var under 18 år på vigseltidspunktet, vil ekteskapet som utgangspunkt ikke bli anerkjent.

Unntak kan gjøres dersom det forligger særlige grunner for å anerkjenne ekteskapet. Som eksempel på særlige grunner angir forarbeidene<sup>36</sup> tilfeller der det i utgangspunktet har vært snakk om bigami, men hvor det første ekteskapet i ettertid har blitt oppløst, om det er gått lang tid (“något eller några år”) siden vigselen fant sted og partene har innrettet seg på at de er gift. Andre eksempler er at partene har barn som fremdeles bor hjemme, at paret har svak tilknytning til Sverige (den består for eksempel i et svensk statsborgerskap for en av

<sup>33</sup> § 2: ”Vid vigseln skall kvinnan och mannen samtidigt vara närvarande. De skall var för sig på fråga av vigsselförrättaren ge till känna att de samtycker till äktenskapet. Vigsselförrättaren skall därefter förklara att de är makar. Har det inte gått till så som anges i första stycket eller var vigsselförrättaren inte behörig att förrätta vigsel, är förrättningen ogiltig som vigsel. En förrättning som enligt andra stycket är ogiltig som vigsel får godkännas av regeringen, om det finns synnerliga skäl. Ärendet får tas upp endast på ansökan av kvinnan eller mannen eller, om någon av dem har avlidit, av arvingar till den avlidne.”

<sup>34</sup> Äktenskapsbalk 1987:230 kap 5 § 5. Sist endret ved lov 2004:142.

<sup>35</sup> § 8a: ”Ett äktenskap som har inngåtts enligt utländsk lag erkänns inte i Sverige 1) om det ved tidpunkten för äktenskapets inngående skulle ha funnits hinder mot det enligt svensk lag och minst en av parterna var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige eller 2) om det är sannolikt att det har inngåtts under tvång. Vad som sägs i första stycket gäller inte om det finns särskilda skäl att erkänna äktenskapet.”

<sup>36</sup> Jf. Lagrådsremiss av 13.11.03 og prp. 2003/04:48 s. 32 flg.

partene, som kanskje også er statsborger i et annet land), eller partene fremlegger opplysninger som viser at manglende anerkjennelse vil få alvorlige negative konsekvenser for dem. Det forhold at partene i ettertid har oppnådd en alder som gjør at ekteskap kan inngås, fører imidlertid ikke til at ekteskapet anerkjennes. Da ville ikke regelen ha virket tilstrekkelig etter sin hensikt. Det skal foretas en samlet vurdering av om det foreligger en unntakssituasjon, på bakgrunn av de nevnte momentene og tilgjengelige opplysninger.

## 4.2 Dansk rett

Ekteskapsalderen i Danmark er 18 år. Ekteskap som inngås i Danmark er kun gyldig dersom begge ektefellene er til stede samtidig under vigselen, og stedfortrederektenskap godtas derfor ikke.<sup>37</sup>

Etter dansk internasjonal privatrett anerkjennes utenlandske ekteskap i Danmark dersom vigselen er foretatt i overensstemmelse med de utenlandske form- og kompetansereglene. Et unntak fra dette gjøres dersom ekteskapsinngåelsen strider mot den danske rettsorden (ordre public). Ekteskap som er inngått ved bruk av stedfortreder anerkjennes ikke, da en slik inngåelse anses for å stride mot dansk rettsorden.<sup>38</sup>

## 4.3 Finsk rett

Også i Finland er ekteskapsalderen 18 år. Begge brudefolkene må være tilstede samtidig under vigselen.<sup>39</sup>

Ekteskapsloven ble endret i 13.12.2001 (i kraft 01.03.2003) og § 115 første ledd fastsetter at et ekteskap som er inngått etter utenlandsk rett er gyldig i Finland dersom det er gyldig i den stat der ekteskapet ble inngått eller i den stat der en av ektefellene var bosatt eller var statsborger i.<sup>40</sup> Etter lovens § 116 er et ekteskap som er inngått uten at den ene av brudefolkene har vært til stede under vigselen, kun gyldig hvis det er gyldig i den stat som er nevnt i § 115 og det foreligger særlige grunner ("särskilda skäl").<sup>41</sup>

Når det gjelder hva som anses som "särskilda skäl" er ekteparets tilknytning til vigsel landet, og den tid som har gått siden vigselen, to momenter.

## 4.4 Andre land<sup>42</sup>

### Ekteskapsalder

I Tyskland, England, Wales, Nederland, Frankrike og Sveits er aldersgrensen for ekteskap 18 år, med visse muligheter for å få dispensasjon. I Frankrike er laveste tillatte ekteskaps-

<sup>37</sup> Ægteskabsloven § 20 sier at "Partene skal ved samtidig møde på spørgsmål af vielse myndigheden erklære at ville ægte hinanden og derpå af denne forkyndes at være ægtefolk".

<sup>38</sup> I flg. opplysninger fra det danske Ministeriet for familie- og forbrugeranliggender.

<sup>39</sup> Den finske ekteskapsloven (lov av 13. juni 1929) § 15 lyder: "Vid vigseln skall de förlovade vara samtidigt närvarande. Då vardera har svarat jakande på vigselförättarens fråga om han eller hon vill ingå äktenskap med den andra, skall vigselförättaren konstatera att de är äkta makar."

<sup>40</sup> Etter § 115 første ledd er et ekteskap som er inngått i en fremmed stat "i fråga (är) giltigt i Finland, om det är giltigt i den stat där äktenskapet ingicks eller i den stat där någondera maken var bosatt eller där han eller hon var medborgare då äktenskapet ingicks."

<sup>41</sup> § 116 fastsetter at "Ett äktenskap som har ingåtts i en främmande stat efter att den ena av de förlovade har avlidit eller utan att den ena av de förlovade varit personligen närvarande vid vigseln eller som ingåtts uteslutande genom faktiska åtgärder utan vigsel eller något annat förfarende är giltigt i Finland, endast, om 1) det är giltigt i den stat som avses i 115 § 1 mom., och 2) det finns särskilda skäl att anse äktenskapet som giltigt här.

Vid prövning av om ett i 1 mom. avsett äktenskap skall anses giltigt skall särskilt beaktas de förlovades anknytning til den stat där äktenskapet ingicks och den tid som makarnas samlevnad varat."

<sup>42</sup> Opplysningene er hentet fra Ds 2002:54 s. 57 flg.

alder med dispensasjon 15 år. I *Polen* er aldersgrensen 21 år for menn og 18 år for kvinner. Dispensasjon kan gis av en domstol for menn som har fylt 18 år og kvinner som har fylt 16 år. Er ekteskapet inngått i strid med dette, kan hver av partene begjære at ekteskapet erklæres ugyldig. En slik rett foreligger bare frem til de har oppnådd den beskrevne alder. I *Ungarn* kan ekteskap inngås av den som er fylt 16 år dersom samtykke fra foresatte foreligger, ellers av den som er fylt 18 år. I *Skottland* kan den som har fylt 16 år gifte seg. I *Romania* er ekteskapsalderen 18 år for menn og 16 år for kvinner. Det kan gis dispensasjon for jenter som er fylt 15 år.

I *Jordan* er ekteskapsalderen for menn og kvinner 18 år, med mulighet for unntak. I *Syria* er aldersgrensen, som i mange andre land i midtøsten, betinget av trostilhørighet. For islamer kan en mann under 18 år og en kvinne under 17 år ikke gifte seg uten tillatelse fra en domstol og far eller farfar. Protestanter kan ikke gifte seg under 18-års alder uten dispensasjon fra en domstol. For syrisk-ortodokse tilhengere er aldersgrensen 18 år for menn og 14 år for kvinner. I *Iran* er ekteskapsalderen for shia- og sunnimuslimer 15 år for menn og 9 år for kvinner. En kvinne som ikke har vært gift tidligere må ha tillatelse av far eller farfar, alternativt av en domstol. For gresk-ortodokse og evangeliske tilhengere er ekteskapsalderen 18 år for menn og 16 år for kvinner. Muslimske kvinner kan ikke gifte seg med en ikke-muslim og må ha tillatelse fra innenriksdepartementet for å kunne gifte seg med en utenlandsk mann.

#### **Anerkjennelsesregler**

Et ekteskap som en person med domisil i *Skottland* inngår i et annet land, anerkjennes ikke dersom personen var under 16 år på vigselstidspunktet. I *Tyskland* anerkjennes et ekteskap dersom det er gyldig inngått i samsvar de formelle kravene enten i inngåelseslandet eller i den stat mannen eller kvinnen var statsborger. Et barneekteskap eller tvangsekteskap kan med hjemmel i en intern bestemmelse oppheves. *Nederland* anerkjenner utenlandske ekteskap så fremt formkravene i inngåelseslandet er fulgt og anerkjennelsen ikke strider mot nederlandsk ordre public. I *England og Wales* anerkjennes et utenlandsk ekteskap så fremt formkravene i inngåelseslandet og partenes bostedsland er overholdt. I *Italia* kan en gift mindreårig som bosetter seg i Italia få erklært ekteskapet ugyldig på grunn av svært lav alder. Videre kan et utenlandsk ekteskap som er inngått ved svært lav alder bli nektet registrert med henvisning til ordre public, dersom en av partene er italiensk statsborger.

#### **Stedfortrederekteskap**

Når det gjelder hvilke land som godtar ekteskapsinngåelse ved bruk av stedfortreder, vises det til omtalen under pkt. 2.3.2 over.

## 5 Statistikk

Det finnes ingen sikre opplysninger om hvor omfattende problematikken knyttet til tvang eller alvorlig press er i praksis. Noe sikkert tallmateriale vil være vanskelig å etablere, særlig fordi det vil være sannsynlighet for store mørketall. I dette kapitlet er det samlet en del tilgjengelig statistikk som bakgrunnsteppe for de vurderinger som er foretatt.

### 5.1 SSB-rapporten "Ekteskapsmønstre i det flerkulturelle Norge"

Statistisk sentralbyrå (SSB) utga i 2004 rapporten "Ekteskapsmønstre i det flerkulturelle Norge" (2004/1). Rapporten beskriver ekteskapsmønstre i innvandrerbefolkningen, og ekteskap mellom innvandrere og personer uten innvandrerbakgrunn.

Rapporten beskriver innvandrerbefolkningens sammensetning med hensyn til alder, kjønn, landbakgrunn og sivilstand i perioden 1990 – 2001. Innvandrerbefolkningen er definert som personer med to utenlandsfødte foreldre.

I rapporten har en forsøkt å avlive eller bekrefte noen av de forestillingene som kan ha dannet seg om innvandrerbefolkningen. Innledningsvis presiseres det at på bakgrunn av opplysningene i rapporten er det ikke mulig å si når det foreligger tvangs-ekteskap eller arrangerte ekteskap.

I innvandrebebefolkningen er det blant personer over 18 år 59 prosent av kvinnene og 56 prosent av mennene som er gift. Rapporten behandler ikke spesifikt ekteskap som er inngått av personer under 18 år. Den har imidlertid et eget punkt om hvor mange som er gift i aldersgruppen 18-23 år, der den statistikken som fremkommer, ikke støtter myten om barnebruder. Følgende er uttalt: *"Defineres barnebruder som gifte jenter under myndighetsalder viser tallene at dette er omtrent ikke-eksisterende; bare 12 jenter med innvandrerbakgrunn under 18 var gift pr. 1.1.2002, og ingen gutter. Alle jentene var 17 år. Det er likevel en mulighet at noen kan ha giftet seg i utlandet, uten å ha returnert til Norge, og uten å ha registrert ekteskapet i Norge."*

Det er også en større andel 18- og 19-åringer med innvandrerbakgrunn som er gift, enn blant gjennomsnittet i hele befolkningen. Dersom en regner med samboere blir imidlertid ikke forskjellen mellom innvandrere og befolkningen ellers så stor.

De landene som er høyest representert blant innvandrere som gifter seg før fylte 20 år er kvinner fra Tyrkia, Marokko, Jugoslavia og Thailand. Det viser seg også at førstegangsinnvandrere gifter seg tidligere enn de som er født i Norge.

I rapporten er ekteskapsinngåelser over grensene nærmere omtalt. I 2001 ble det inngått langt flere ekteskap mellom nordmenn og innvandrere enn mellom to innvandrere. Det er særlig ekteskapsinngåelser mellom norske menn og ikke-vestlige kvinner som har økt. Særsilt er det ekteskapsinngåelser med kvinner fra Filippinene, Russland og Thailand som har økt mye.

Ekteskapsinngåelser mellom to innvandrere øker parallelt med at innvandrerbefolkningen øker.

I rapporten er ekteskapsinngåelser som omtales som "henteekteskap" behandlet. Når begrepet "henteekteskap" er brukt er det lagt til grunn at ekteskapet er inngått mellom en som er bosatt i Norge og en som ikke er bosatt i Norge ved ekteskapsinngåelsen.

Henteekteskap omfatter således både ekteskapsinngåelser der en innvandrер gifter seg med en ikke-bosatt utlending, og ekteskap mellom en norsk uten innvandrerbakgrunn og en ikke-bosatt utlending.

Det er anført at tre av fire førstegenerasjonsinnvandrere med pakistansk bakgrunn finner sin ektefelle i utlandet. Det viser seg at det er relativt sterke tradisjoner for å gifte seg med ektefelle med pakistansk bakgrunn. I perioden 1996-2001 ble det blant førstegenerasjons innvandrerkvinner fra Pakistan inngått 479 ekteskap. Kun tre ekteskap var inngått med norsk mann og seks hvor mannen hadde annen utenlandsk bakgrunn. I 121 av ekteskapene hadde mannen pakistansk bakgrunn og var allerede bosatt i Norge, og i 349 av tilfellene var mannen bosatt i utlandet. I samme periode har det vært inngått langt flere ekteskap blant pakistanske menn enn blant pakistanske kvinner, og også her er andelen inngåtte ekteskap hvor den andre parten bor i utlandet høy, dvs. 75 %.

Ikke alle grupper i innvandrerbefolkningen "henter" ektefelle så ofte som innvandrere med pakistansk bakgrunn gjør. I rapporten er det angitt at dersom man ser på alle gruppene som har vært vurdert under ett var det 45 prosent som fant ektefelle i Norge, mens 55 prosent fant ektefelle i utlandet. Rapporten konkluderer blant annet med at det er inngått langt flere "henteekteskap" mellom bosatte norske personer uten innvandrerbakgrunn, og ikke-bosatte uten norsk bakgrunn. Dette tyder altså på at nordmenns "henteekteskap" bidrar mer til økt innvandring enn innvandreres "henteekteskap".

## **5.2 Statistikk fra Selvhjelp for innvandrere - arrangerte ekteskap og tvangsekteskap**

I årsrapporten til Selvhjelp for innvandrere (SEIF) for 2004 er det blant annet gitt følgende oversikt over antall henvendelser vedrørende arrangerte ekteskap under større eller mindre grad av tvang:

"Med støtte fra Barne- og familiedepartementet, videreførte vi vårt arbeid blant unge også i 2002, og antall henvendelser fra de unge økte da til totalt 956. I 2003 økte antall henvendelser til 1316, og som vi ser av tallmaterialet i 2004, mottok vi da totalt 1410 henvendelser. Disse totale henvendelsene kom fra ungdom med behov for bistand på vidt forskjellige områder, men nærmere halvparten av henvendelsene dreier seg om problematikken arrangerte ekteskap under større eller mindre grad av tvang og omskjæring.

SEIF er etter hvert blitt det stedet hvor ungdom i alvorlige krisesituasjoner henvender seg. Det dreier seg her ofte om grov vold mot de unge, planlagte eller allerede inngåtte tvangsekteskap og alvorlige trusler om represalier dersom de unge motsetter seg familiens planer. I de første 3 årene i vårt arbeid mot arrangert ekteskap under større eller mindre grad av tvang, mottok SEIF 15 -20 henvendelser hvert år fra ungdom i det vi kaller krise-krise situasjoner. I 2002 steg antall krise-krise saker drastisk til 45. I 2003 opplevde vi en ytterligere økning av ungdom i krise-krise og mottok til sammen 57 slike henvendelser. I 2004 steg antallet ytterligere til 75. Det dreier seg her både om jenter, gutter og par i en " Romeo og Juliette" – situasjon. "

## **5.3 Informasjonstelefonen om tvangsekteskap**

Informasjonstelefonen om tvangsekteskap (**815 55 201**) ble opprettet av Barne- og familiedepartementet i april 2000, og drives i regi av Oslo Røde Kors. Telefonen er landsdekkende, og skal bistå innringere med råd og veiledning i forhold til hvordan man kan forholde seg i situasjoner der tvangsekteskap er aktuelt. I tillegg til råd og veiledning per telefon er det også mulig å komme til samtale med oppfølging på kontoret. Nedenfor følger statistikk over antall henvendelser siden oppstarten av telefonen.

Statistikk over henvendelser f.o.m. april 2000 t.o.m. 2004

**Informasjonstelefonen om tvangsekteskap**

Oslo Røde Kors

| Årstall   | Konkrete henvendelser |             | Generell info. | Alle henvendelser |
|-----------|-----------------------|-------------|----------------|-------------------|
|           | Antall                | Oppfølging  |                |                   |
| år 2000 * | 170                   | 0 av 170    | 36             | <b>206</b>        |
| år 2001   | 168                   | 26 av 168   | 77             | <b>245</b>        |
| år 2002   | 236                   | 84 av 236   | 116            | <b>352</b>        |
| år 2003   | 223                   | 56 av 223   | 93             | <b>316</b>        |
| år 2004   | 252                   | 50 av 252   | 104            | <b>356</b>        |
| Totalt    | 1049                  | 215 av 1044 | 426            | <b>1475</b>       |

\* Følgende må tas hensyn til vedrørende data i statistikkene:

Informasjonstelefonen ble etablert 03.04.00. Oppfølging av konkrete saker kom ikke i gang før 2. halvår i 2001.

I årsrapporten for 2004 fremgår det at det fremdeles er unge som har foreldre fra Pakistan som er den største gruppen som frykter tvangsekteskap av de som kontakter Informasjonstelefonen om tvangsekteskap. Videre er det registrert en økning av henvendelser fra grupper som oppgir å være fra "Kurdistan".

## 5.4 Kompetanseteam mot tvangsekteskap

Høsten 2004 ble det opprettet et kompetanseteam mot tvangsekteskap bestående av ressurspersoner fra Norges Røde Kors, Politiet og UDI. I tillegg til denne faste kjernen blir andre relevante personer/instanser trukket inn ved behov. Teamet bistår i konkrete saker, samt bidrar med råd og veiledning i det generelle arbeidet i førstelinjetjenesten. I statusrapporten for februar 2005 fremgår det at teamet fra medio november 2004 til primo februar 2005 har fått inn 19 saker til behandling.

## 5.5 Krisesentrene

Krisesenterstatistikken for 2003 viser at 52 av totalt 1853 opphold opplyses å gjelde tvangsgifte. Ni av disse tilfellene gjaldt gjentatte opphold på sentrene i 2003. Krisesenterstatistikken for 2004 viser at 63 av totalt 1697 opphold opplyses å gjelde tvangsgifte ved første opphold på krisesentrene. Det har følgelig skjedd en økning fra 2003 til 2004 i saker hvor tvangsgifte oppgis å være årsaken til henvendelsen.

## 5.6 Statistisk sentralbyrå – barneekteskap

Når det gjelder statistikk over ekteskap som er inngått av personer under 18 år, har Statistisk sentralbyrå en statistikk fra 2001 hvor det framgår at det ble inngått totalt 114 ekteskap i aldersgruppen 15-19 år. Av statistikken fremgår det imidlertid ikke hvor mange som var under 18 år da ekteskapet ble inngått. For perioden etter 2001 foreligger det ikke statistikk fra SSB over ekteskap inngått av personer under 18 år.



## **5.7 Antall ekteskap inngått i utlandet med mindreårige, der en av partene var bosatt i Norge**

Arbeidsgruppen har undersøkt med fire sentrale folkeregistre når det gjelder antall registrerte ekteskap inngått i utlandet i årene 2002/2003 med mindreårig eller ved bruk av stedfortreder, der en av partene var bosatt i Norge.

Følgende tall ble funnet:

I alle sakene var personen som var bosatt i Norge over 18 år.

- Folkeregisteret i Oslo: Ett ekteskap inngått i Libanon i 2002 der bruden var 16 ½ år.
- Folkeregisteret i Bergen: To ekteskap inngått i Somalia i 2003, der bruden var hhv 16 år og 17 år og 4 måneder.
- Folkeregisteret i Trondheim: Registrerte ikke noen ekteskap som var inngått av mindreårige i denne perioden.
- Folkeregisteret i Drammen: Tre ekteskap i 2002, alle inngått i Tyrkia. Bruden var hhv. 17 ½ år og 17 år og 2 måneder, brudgommen 17 år og fem måneder.

Ingen av ekteskapene som ble registrert i denne perioden var inngått ved bruk av stedfortreder.

## **5.8 Saker angående dispensasjon fra 18-årskravet i E § 1**

Barne- og familiedepartementet henvendte seg i februar 2002 til alle landets fylkemannsembeter med spørsmål om hvor mange dispensasjonssøknader fra 18-årskravet de enkelte embeter mottok i 2000 og 2001, samt en oversikt over antall som ble innvilget og hvor mange som ble avslått. På landsbasis ble det i årene 2000 og 2001 søkt om dispensasjon fra 18-årskravet i 57 tilfeller. 26 av søknadene ble innvilget.

Fylkesmannen i Oslo og Akershus har registrert 25 dispensasjonssaker i årene 1997-2000. Det samme gjelder for perioden 2001-2003. Det synes derfor som om antall saker om dispensasjon er ganske jevnt fordelt. Av de 25 sakene som er registrert i perioden 2001-2003 er ikke alle sakene endt opp med vedtak. Noen av sakene ble avsluttet tidligere fordi fylkesmannen ikke mottok etterspurte opplysninger eller dokumenter.

## 6 Ekteskap inngått av mindreårig

### 6.1 Innledning

I dette kapitlet foreslås det at et ekteskap som er inngått i utlandet der en eller begge parter er under 18 år, ikke skal legges til grunn som gyldige i Norge dersom minst en av partene er norsk statsborger eller bosatt i Norge. Hovedhensynet bak forslaget er å forhindre omgåelse av ekteskapslovens krav, herunder å forhindre barneekteskap og tvangsekteskap. Det foreslås videre å innføre 16 år som absolutt grense for når fylkesmannen kan innvilge dispensasjon fra 18 års kravet i ekteskapsloven § 1.

### 6.2 Bakgrunn

I juni 2002 sendte Barne- og familiedepartementet ut et høringsnotat med forslag til endringer i ekteskapsloven. I sin høringsuttalelse fremmet Justisdepartementet forslag om at ekteskap som blir inngått i utlandet med noen under 16 år skal være ugyldig etter norsk rett, dersom en av partene var norsk statsborger eller hadde bopel i Norge. Dette må sees i sammenheng med endringene i straffeloven § 220 første ledd, som gjør det straffbart å inngå ekteskap med noen under 16 år, jf. pkt. 2.4. Bestemmelsen gjelder også ekteskapsinngåelser i utlandet, dersom vedkommende er norsk statsborger eller hjemmehørende i Norge. I forarbeidene til endringen er det uttalt at det etter Justisdepartementets vurdering er en sterk presumsjon for at ekteskapet er inngått ved tvang når minst én av ektefellene er yngre enn 16 år, jf. Ot.prp. nr. 51 (2002-2003) s. 29.

Justisdepartementet foreslo også at det av hensyn til sammenhengen i regelverket, burde gis en regel i ekteskapsloven § 1 om at fylkesmannen ikke kan gi samtykke til ekteskapsinngåelse i Norge dersom en av partene er under 16 år. I Ot.prp. nr. 103 (2002-2003)<sup>43</sup>, uttalte Barne- og familiedepartementet at man ville komme tilbake til spørsmålet om ugyldighet fordi dette måtte utredes nærmere.

Et annet forhold av en viss betydning er den nye svenske bestemmelsen som i praksis innebærer at et ekteskap, der en eller begge parter var under 18 år på vigselstidspunktet, som hovedregel ikke vil bli anerkjent i Sverige dersom en av partene var svensk statsborger eller var registrert bosatt ("hemvist") i Sverige, se pkt. 4.1.

### 6.3 Departementets vurderinger og forslag

#### 6.3.1 Innledning

Som nevnt i pkt. 2.3 er grunnprinsippet etter norsk internasjonal privatrett at ekteskap som er gyldig inngått i utlandet anerkjennes i Norge. Det samme gjelder i den europeiske rettskultur for øvrig. Det er kun ekteskap som er i strid med vår rettsfølelse, ordre public, som ikke anerkjennes. Hvor grensen for ordre public-stridig alder går, er ikke helt klar.<sup>44</sup> Dersom en person som er bosatt i Norge velger å inngå ekteskapet i utlandet, må

<sup>43</sup> Ot. prp. nr. 103 (2002-2003) Om lov om endringer i lov 4.juli 1991 nr. 47 om ekteskap (ekteskapslova) m.m side 26

<sup>44</sup> Thue mener at en ordre public-stridig lav alder for ekteskap i hvert fall må være under 15 år, jf. artikkelen "Anerkjennelse av ekteskap stiftet i utlandet", publisert i Tidsskrift for Familierett, arverett og barnevern-rettslige spørsmål nr. 1/2003.

vedkommende etter norsk internasjonal privatrett også oppfylle det norske alderskravet. Det er imidlertid ikke alle land som har et like høy aldersgrense, og selv om det norske kravet ikke er overholdt vil ekteskapet bli lagt til grunn som gyldig i Norge.

I det følgende drøfter departementet hvorvidt det bør foreslås en særskilt bestemmelse om at utenlandske ekteskap ikke skal anerkjennes der en av partene var mindreårig ved inngåelsen av ekteskapet. **Hovedformålet** er først og fremst å unngå at personer bosatt i Norge omgår ekteskapslovens krav ved å reise utenlands og inngå ekteskapet der. Spørsmålet om det skal foreslås en ugyldighetsregel for ekteskap med mindreårige som er inngått etter *norsk* rett, behandles i pkt. 6.3.6.

Departementet finner det mer presist å bruke betegnelsen "ikke anerkjenne" fremfor "ugyldig" om statusen til et utenlandsk gyldig inngått ekteskap. Ekteskap som er gyldig inngått i vigselslandet vil være gyldig i vedkommende land uavhengig av om det tilkjennes gyldighet/anerkjennes i Norge.

I vurderingen har departementet også sett hen til de argumenter som ble fremhevet i forarbeidene til den svenske lovbestemmelsen om anerkjennelse av barneekteskap.<sup>45</sup>

En minstealder utover den alder som rammes av ordre-publicregelen, vil innebære et unntak fra grunnprinsippet i norsk internasjonal privatrett, og må derfor vurderes nøye.

### **6.3.2 Bør det foreslås en regel om at ekteskap som inngås i utlandet av mindreårige ikke skal anerkjennes etter norsk rett?**

Det bør foreligge gode grunner før man vedtar bestemmelser som medfører at et gyldig inngått ekteskap ikke tilkjennes de rettsvirkninger et ekteskap ellers ville ha. "Haltende ekteskap", dvs. at ekteskapet anses som gyldig i en stat men ikke i en annen, er i utgangspunktet uheldig.

Partene kan ha innrettet seg i lang tid i den tro at det foreligger et gyldig ekteskap. Å betrakte dem som ugifte kan få store negative konsekvenser for dem. Spesielt problematisk kan det være hvis det er født barn i ekteskapet. Et gyldig ekteskap får en rekke rettsvirkninger. At det foreligger et ekteskap kan få betydning for hvem som anses som far til barnet og om partene får felles foreldreansvar.<sup>46</sup> Videre får ekteskapet betydning for pensjons- og arverettigheter, og for hvordan formuen skal deles ved en eventuell skilsmisse. Ved skilsmisse skal partenes felleseie deles likt, og det er egne regler om underholdsbidrag og rettigheter til felles bolig og innbo. Dersom ekteskapet ikke anerkjennes vil de ovennevnte rettsvirkningene ikke inntre.

En anerkjennelsesbestemmelse kan også vise seg å virke mot sin hensikt. Dersom ekteskapet ikke anerkjennes her i landet, kan det foreligge en risiko for at den mindreårige blir holdt tilbake i, eller sendt tilbake til, det landet hvor ekteskapet ble inngått. Videre, dersom man i en vurdering av om det skal gjøres unntak fra grunnprinsippet vektlegger at

<sup>45</sup> Jf. prp. 2003/04:48 og Lagrådsremiss av 13.11.03. Se for øvrig pkt. 4.1.

<sup>46</sup> Det er imidlertid forutsatt at hvorvidt en ugyldighet får betydning for "pater est-regelen" (dvs. at barnet ved fødselen får morens ektemann til far) skal avgjøres av en tolkning av barneloven § 3, jf. Ot.prp. nr. 44 (1993-94) s. 15. Hvorvidt pater est-regelen gjelder er noe uklart. Lødrup/Holmøy s. 96 mener at "pater est-regelen" gjelder.

partene har barn sammen, kan dette nettopp føre til graviditet i svært ung alder. Dersom man vektlegger hvor lang tid ekteskapet har vart, kan det føre til at ekteskapet blir inngått mye tidligere enn det ellers ville ha blitt.

Grunnprinsippet i norsk internasjonal privatrett vedrørende anerkjennelse av utenlandske ekteskap er relativt klar. Så lenge formkravene til inngåelseslandet er oppfylt blir ekteskapet lagt til grunn som gyldig her i landet, med mindre det strider mot ordre public. En endring av dette, særlig hvis man kombinerer det med en skjønnsmessig unntaksbestemmelse, kan redusere forutberegneligheten og øke usikkerheten knyttet til folks sivilstand. Behovet for en slik regel lar seg heller ikke lett underbygge av statistikk.

På den annen side er det etter gjeldende rett relativt enkelt for en person med tilknytning til Norge å omgå alderskravet i ekteskapsloven. Ordre-publicregelen rammer bare de mest ekstreme tilfellene, og er ikke en aktuell bestemmelse om man vil forhindre de mindre omgåelsene av alderskravet. Etter departementets syn er det vesentlig å ha nådd en viss alder før ekteskap inngås, for både å kunne stå imot press og å kunne vurdere hva ekteskap innebærer. En særskilt anerkjennelsesbestemmelse kan gi et sterkt signal om at ekteskap inngått av barn ikke er akseptabelt i Norge.

En særskilt anerkjennelsesbestemmelse vil etter departementets vurdering kunne motvirke omgåelse av alderskravet i E § 1, og dermed forhindre noen tvangsekteskap og barneekteskap, og eventuelt at barn fødes av barn. Det er en sterk presumsjon for at ekteskapet er inngått ved tvang når minst en av ektefellene er under 16 år.<sup>47</sup> Det vil være lettere å la være å anerkjenne ekteskapet pga. lav alder enn å måtte bevise at ekteskapet er inngått under tvang.

En anerkjennelsesbestemmelse om minstealder kan også ha en preventiv effekt. Det kan være slik at de som står bak et mulig tvangsekteskap, for eksempel en av partenes foreldre, ikke nødvendigvis ønsker å gifte bort barnet sitt i strid med barnets eget ønske, men føler seg presset av familien til den andre parten til å gjennomføre ekteskapet. Ved å henvise til det norske kravet til ekteskapsalder, og at et ekteskap i strid med dette ikke vil bli anerkjent, vil foreldrene kunne unngå eller motstå dette presset. Den som risikerer å bli tvangsgiftet vil også få muligheten til å "ta tiden til hjelp", der høyere alder, modenhet og utdanningsnivå vil kunne gjøre vedkommende bedre rustet til å stå imot press.

Departementet antar at omgåelse er mest aktuelt i tilfeller der ekteskapet får betydning for retten til oppholdstillatelse. Som nevnt i kapittel 2 gjelder det et 18-årskrav for å kunne få familiegjengforening basert på ekteskap.<sup>48</sup> Dette fører til at det kan oppstå såkalte "venteekteskap", dvs. at de unge blir holdt tilbake i inngåelseslandet til vilkåret om familiegjengforening er oppfylt. Å innføre en bestemmelse om at ekteskap som er inngått av personer under 18 år ikke blir anerkjent i Norge, vil kunne føre til at man unngår slike "venteekteskap".

Argumentet om at en manglende anerkjennelse medfører at rettsvirkningene av et ekteskap ikke inntreffer, jf. ovenfor, bør imidlertid etter departementets vurdering ikke lede til

<sup>47</sup> Dette er også lagt til grunn i Ot.prp. nr. 51 (2002-2003) s. 29

<sup>48</sup> Forskrift av 21. desember 1990 nr. 1028 om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsforskriften) § 23 første ledd bokstav a.

konklusjonen om at en mindreårig er bedre stilt som gift enn som ugift. Barns situasjon er sikret gjennom annet regelverk, først og fremst barneloven og barnevernstjenesteloven.

Et eksplisitt alderskrav vil også kunne innebære større forutsigbarhet i forhold dagens ordre public-regel, mht. hvilke ekteskap som anerkjennes og hvilke som ikke gjør det. Det kan videre virke urimelig at en rettsakt som det etter norsk rett er straffbart å inngå i utlandet, likevel skal bli tillagt rettsvirkninger her i landet. En særskilt anerkjennelsesbestemmelse vil derfor, i de tilfellene hvor parten(e) er under 16 år, føre til større sammenheng med straffeloven § 220.

Etter en helhetsvurdering mener departementet at det bør foreslås en særskilt bestemmelse i ekteskapsloven om anerkjennelse av utenlandske ekteskap der en av partene har en nærmere bestemt tilknytning til Norge. Departementet vil bemerke at en lovbestemmelse om anerkjennelse av ekteskap inngått i utlandet i slike tilfeller vil gå foran grunnprinsippet i norsk internasjonal privatrett som beskrevet i pkt. 2.3.

### 6.3.3. Tilknytningskravet

Av hensyn til de negative konsekvenser en manglende anerkjennelse kan få, bør en bestemmelse om anerkjennelse etter departementets vurdering begrenses til å gjelde for personer med en betydelig tilknytning til Norge. Departementet foreslår at bestemmelsen skal få anvendelse for *norske statsborgere eller personer som er fast bosatt (har domisil) i Norge*. Hvem som er norsk statsborger, fremgår av lov av 8. desember 1950 nr. 3 om norsk riksborgarrett<sup>49</sup>. Departementet er oppmerksom på at i enkelte tilfeller vil en person til tross for sitt norske statsborgerskap ha liten tilknytning til Norge, vedkommende har for eksempel i lang tid vært bosatt i utlandet. Etter departementets vurdering er imidlertid et norsk statsborger i de fleste tilfeller en klar indikasjon på en sterk tilknytning til Norge. I de tilfeller tilknytningen til Norge er svak til tross for norsk statsborgerskap, kan det være mulig å søke etterfølgende godkjennelse av ekteskapet jf. punkt 9.3.

Videre vil et tilknytningskrav være at en person er bosatt i Norge. Med bosatt menes her at vedkommende har domisil her. Personen må da faktisk bo her, og ha til hensikt å fortsatt bli boende her.

Det latinske domisil blir ofte forsøkt erstattet med et norsk ord. Det er imidlertid ikke ett norsk ord som brukes konsekvent som norsk for domisil. Departementet er kjent med<sup>50</sup> at man bruker "bopel", bosted(bustad)", "fast bopel", "fast opphold", og "bosatt" om hverandre. Departementet har vurdert om det latinske ordet domisil skal benyttes i lovteksten, men har kommet til at det er mest hensiktsmessig å bruke "fast bosatt", da dette begrepet allerede benyttes i ekteskapsloven.<sup>51</sup>

<sup>49</sup> Stortinget vedtok en ny lov om norsk statsborgerskap (statsborgerskapsloven) den 8 juni 2005. Ot. prp. nr. 41, Innst. O. nr. 86 og Besl. O. nr. 88 (2004-2005). Den nye loven erstatter lov 8. desember 1950 nr. 3 om norsk riksborgarrett.

<sup>50</sup> Thue side 63.

<sup>51</sup> § 7 h. En utlandsk statsborger som ikke er fast bosatt i Norge, skal legge fram dokumentasjon fra myndighetene i sitt hjemland om at det ikke er noe til hinder for at han eller hun inngår ekteskap i Norge. Folkeregisteret eller norsk utenriktjenestemann kan gjøre unntak fra kravet i første punktum når særlige grunner taler for det. Departementet gir forskrift om når en utlandsk statsborger skal anses for å være fast bosatt i Norge.

Avgrensningen av bopelskriteriet kan ofte by på tvil. Selv om en person regnes som bosatt i Norge i forhold til en eller flere regler, betyr ikke det at vedkommende er bosatt i alle andre relasjoner. Men det forhold at en person er bosatt her i en relasjon, kan være et argument for at vedkommende er bosatt her også i andre forbindelser, og argumentet er sterkere jo flere relasjoner vedkommende anses bosatt her i.

### *Straffeloven*

Det fremgår at straffeloven § 220 kommer til anvendelse ved ekteskap som blir inngått i *utlandet av norsk statsborger eller noen i Norge hjemmhørende person* jf. straffeloven § 12 nr. 3 bokstav a. I en kommentarutgave til straffeloven<sup>52</sup> uttales det følgende i forhold til begrepet "noen i Norge hjemmhørende person":

"Dette omfatter personer med bopel i Norge uten å være norsk statsborger. Avgrensningen av bopelskriteriet kan ofte by på tvil. Som utgangspunkt må det kreves opphold av en viss varighet og at vedkommende har til hensikt i alle fall for en tid å bli boende i landet. Fra rettspraksis kan det vises til Rt 1946 s. 35, 1947 s. 69 og 1948 s. 1141."

### *Twistemålsloven*

Twistemålsloven § 419 a<sup>53</sup> angir norske domstolars kompetanse i ekteskapssaker, og representerer både en utvidelse og en presisering i forhold til det som følger av de alminnelige regler. Kompetansegrunnlagene etter tvistemålsloven gjelder ikke når annet er fastsatt ved overenskomst med fremmed stat. Slik overenskomst er inngått mellom de nordiske land<sup>54</sup> og for politiske flyktninger følger spesielle regler av konvensjon 28. juli 1951. De viktigste kompetansegrunnlag i tvistemålsloven § 419 a er i nr. 1 og nr. 2 som bygger på henholdsvis saksøktens og saksøkers bopel når sak reises. I nr. 2 kreves det at saksøker i tillegg til å ha bopel her enten må ha bodd her de siste to år, eller tidligere har hatt bopel her. Dette kravet ble innført for å hindre at noen skaffer seg en fiktiv bopel her og således kunne reise ekteskapssak her. Det er domisilbegrepet i den internasjonale privatrett, ikke den internasjonale prosessrett, som er lagt til grunn i tvistemålslovens § 419 a.

### *Domisil-begrepet i internasjonal privatrett*

Domisil- begrepet i den internasjonale privatrett faller ikke sammen med bopelsbegrepet på andre rettsområder, eksempelvis i prosessretten og skatteretten. I prosessen er bopelen viktig for å bestemme vernetinget, men man vil gjerne *nøye seg med en mindre fast tilknytning* når det gjelder verneting enn når det gjelder krav til bopel i andre relasjoner. Det følger av tvistemålsloven<sup>55</sup> § 18 at man har verneting der man har bopel. Hensynet bak reglen er at det skal være minst mulig byrdefullt for saksøkte å forsvare seg. Det vil følgelig være enklest om man saksøkes der man faktisk bor, og slipper å reise bort for å ivareta sine interesser. *Man har verneting er man faktisk bor.* Å konstantere hvor en person

<sup>52</sup> Magnus Matningsdal og Anders Bratholm Staffeloven Kommentarutgave 2. utg. Første Del. Almindelige Bestemmelser (2003)

<sup>53</sup> I Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) er det foreslått (ny tvistelov.....har bestilt den) Oppdateres

<sup>54</sup> Konvensjon 6. februar 1931 mellom Norge, Danmark, Finland, Island og Sverige inneholdende internasjonalprivatrettslige bestemmelser om ekteskap, adopsjon og vergemål med sluttprotokoll, endret ved overenskomster 26.mars1953, 3. november 1969, 20.november 1973 og 25. februar 2000.

<sup>55</sup> Lov om rettergangsmåten for tvistemål av 13. august 1915 nr. 6

faktisk bor vil imidlertid ikke være tilstrekkelig for å avgjøre om han eller hun har domisil i landet.

I medhold av folkeregisterforskriften § 1 første ledd regnes opphold av minst 6 måneders varighet som bosetting, selv om oppholdet er midlertidig. Etter departementets vurdering kan man derfor ikke vektlegge at vedkommende er registrert i Det sentrale folkeregister for å få brakt på det rene om vedkommende har domisil her.

I sin kjerne har domisilbegrepet et objektivt og et subjektivt element. Holmøy/Lødrup omtaler dette slik:

”Når det gjelder erverv av domisil, kreves som hovedregel at vedkommende person faktisk må ha bosatt seg i landet, og han/hun må ha til hensikt å bli der varig. Mer eller mindre ubestemte tanker om en gang å flytte, er uten betydning. En innvandrer vil således kunne erverve domisil i Norge selv om han skulle ha tanker om å ende sine dager i sitt gamle fedreland.....

Ellers er det en alminnelig oppfatning at domisilbegrepet, gir, og bør gi, rom for å ta hensyn til omstendighetene i det enkelte tilfelle.

Internasjonalt synes det å være en tendens til objektivisering av det subjektive element i domisilbegrepet, bl.a. slik at det ikke spørres etter den enkeltes hensikt, men etter hva personer i tilsvarende situasjon typisk må forutsettes å ville. I tråd med dette legges det vesentlig vekt på objektive momenter som bolig, arbeid, familie.”

Thue omtaler det blant annet på følgende måte:

”I norsk rett har vi ingen legaldefinisjon av domisilbegrepet. Begrepets innhold er sedvanerettslig fastlagt. Det har de tradisjonelle to elementene: Fysisk tilstedeværelse i et land og *vilje* – *intensjon* til å forbli der (animus remanendi).

I tillegg til disse to elementene må det også kreves at oppholdet i det nye landet er frivillig; en utenlandsk straffange får ikke domisil i fengselslandet på grunn av langvarig fengselsopphold. Derimot kreves det ikke at man frivillig har valgt å reise fra sitt forrige hjemland. Flyktninger kan erverve domisil i det land de har valgt å flytte til.”

....

”Domisilbegrepets element faktisk opphold er i prinsippet lett å konstatere. Er man innenfor landets grenser, er kravet oppfylt.”

Når det gjelder hva som ligger i kravet til vilje (animus) eller intensjon om å bli i landet skriver Thue at det er vanskelig å formulere det generelt og isolert. Han skriver at selv om kravet er varig opphold, kan ikke det forstås som at viljen må dekke det å bli i landet bestandig. Thue mener at et slikt krav vil være høyst urealistisk overfor andre enn gamle mennesker. Poenget er at man vil ha det landet man flytter til som sitt hjemland.

”Den mest treffende karakteristikk av hva som ligger i kravet om varighet, får man derfor ved å uttrykke det negativt; man må ikke ha konkrete planer om å ville forlate landet.” mer eller mindre ubestemte tanker om en gang å flytte, er uten betydning.”

Etter departementets vurdering bør man ta utgangspunktet i domisil- begrepet i den internasjonale privatrett når man skal avgjøre om en person er bosatt i Norge. Samme tilknytningskrav er i hovedsak valgt i strl. § 220 om straffbarhet ved inngåelse av ekteskap med noen under 16 år og den svenske bestemmelsen om anerkjennelse, jf. pkt. 4.1.

Det må følgelig skilles mellom det å kun ha et opphold i landet og det å være bosatt. For å være bosatt må det ha skjedd en bostedsforrykning. I dette ligger at man har sitt faste tilknytningspunkt til oppholdslandet. I tillegg må vedkommende ha til hensikt å bli boende i landet, og oppholdet må være frivillig. Ved vurderingen kan det være naturlig å se hen til om vedkommende ved inngåelse av ekteskap i Norge utelukkende ville ha blitt vurdert etter norsk rett og ikke hadde måttet lagt frem "ekteskapsattest" fra hjemlandet etter E § 7 bokstav h.

Med hjemmel i E § 7 bokstav h er det utarbeidet en egen forskrift om når en utenlandsk statsborger skal anses som fast bosatt i Norge i forbindelse med prøving av ekteskapsvilkårene.<sup>56</sup> Når en ser bort fra utlendinger som har fått status som politiske flyktninger, bygger forskriftene stort sett på domisilbegrepet i den alminnelige internasjonale privatrett. Det kan være naturlig å se hen til denne forskriften ved vurderingen av om en person er bosatt/har domisil i Norge.

Etter nevnte forskrifts § 1 anses utenlandske statsborgere med bosettingstillatelse som fast bosatt i Norge. For utenlandske statsborgere med oppholdstillatelse som kan danne grunnlag for bosettingstillatelse, må det foretas en skjønnsmessig vurdering av om personen kan anses som fast bosatt, jf. forskriftens § 2. Det skal blant annet legges vekt på utlendingens tilknytning til Norge, hvor lenge vedkommende har hatt opphold i Norge, om han/hun har til hensikt å bli boende, om utlendingen har nær familie i Norge, fast arbeid m.v. For utlendinger som har status som politiske flyktninger, skal ekteskapsvilkårene prøves utelukkende etter norsk rett og det gjelder derfor ikke noe dokumentasjonskrav for disse, jf. forskriftens § 3.

På denne bakgrunn foreslår departementet at domisilbegrepet i den internasjonale privatrett legges til grunn ved vurderingen av om tilknytningskravet er oppfylt. Ved vurderingen av hva som kreves for å være bosatt er det naturlig å ta utgangspunktet i forskrift om når en utenlandsk statsborger skal anses som fast bosatt i Norge i forbindelse med prøving av ekteskapsvilkår.

#### **6.3.4 Aldersgrensen**

Argumentene for å ha en særskilt bestemmelse om anerkjennelse av utenlandske ekteskap er gjennomgått i det foregående. I det følgende vil departementet drøfte nærmere hvilken alder partene må ha oppnådd ved ekteskapsinngåelsen, for at ekteskapet skal bli anerkjent i Norge.

Det må sondres mellom anerkjennelse i de tilfellene hvor en eller begge parter er norsk statsborger eller har domisil i Norge på vigselstidspunktet, og de tilfellene hvor spørsmålet om anerkjennelse kommer opp som følge av senere tilknytning til Norge.

Et eksempel som kan illustrere spørsmålet om anerkjennelse i disse tilfellene, vil være søknad om familiegjenforening på bakgrunn av ekteskap med en person med flyktningstatus. Ekteskapet vil i disse tilfellene være inngått før noen av partene fikk tilknytning til

<sup>56</sup> Forskrift om når en utenlandsk statsborger skal anses som fast bosatt i Norge i forbindelse med prøving av ekteskapsvilkår, 5. november 1992 nr. 979. Det vises for øvrig til Barne- og familiedepartementets rundskriv Q-18/2004 Ekteskapsloven § 7 bokstav h – dokumentasjon fra utenlandske statsborgere som ikke er fast bosatt i Norge.



Norge. Spørsmålet om anerkjennelse av ekteskap i slike tilfeller må vurderes på bakgrunn av de prinsippene i norsk internasjonal privatrett som det er redegjort for i pkt. 2.3.

Etter departementets oppfatning står spørsmålet om anerkjennelse i en særstilling når ekteskapet er inngått *etter* at tilknytning til Norge er etablert jf. punkt 6.3.2. Stortinget har vedtatt alderskravet på 18 år i ekteskapsloven § 1 hva gjelder ekteskap inngått i Norge. Etter departementets oppfatning kan de hensyn som begrunner alderskravet i ekteskapsloven § 1 gjøre seg gjeldende også dersom ekteskapet inngås i utlandet.

I NOU 1986: 2 Innstilling til ny ekteskapslov del 1, ble det vurdert om aldersgrensen burde settes ned fra 18 år til 17 år. Utvalget kom til, og Stortinget vedtok, at alderskravet på 18 år burde beholdes. Av utvalgets innstilling fremgår det blant annet at "(...) ved vurderingen av aldersgrensen [må] den psykiske modenhet tillegges stor vekt. Svært unge mennesker kan ikke forutsettes å ha den erfaring og modenhet som et varig samliv bør bygge på (...) Et argument for – uten hensyn til psykisk modenhet – ikke å sette ekteskapsalderen for lavt, er at det kan vanskeliggjøre den unges utdanning og utvikling å inngå ekteskap i ung alder. Ikke minst gjelder dette i dag da de unge gjennomgående har en forholdsvis lang utdannelsesetid sammenlignet med tidligere tider (...) I det hele vil svært unge mennesker vanligvis ikke ha det økonomiske grunnlag som et samliv bør forutsette om samlivet skal gå godt (...) De nevnte forhold – manglende modenhet, avbrutt utdanning, dårlig økonomisk grunnlag – kan skape særlige vanskeligheter i de unges samliv og lett lede til skilsmisse. Den høye skilsmisseprosent nettopp i ekteskap inngått av meget unge mennesker, kan tale mot slike ekteskap. (...) For å bli stående ved aldersgrensen 18 år, taler også hensynet til nordisk rettsenhet." Videre uttaler utvalget at aldersgrensen på 18 år "(...) faller sammen med den alminnelige myndighetsalder, noe som etter utvalgets mening er en naturlig sammenheng".

Etter departementets vurdering er de momenter utvalget la vekt på også av betydning for spørsmålet om anerkjennelse av ekteskap inngått i utlandet etter at tilknytning til Norge er etablert. I tillegg til det ovennevnte uttalte utvalget blant annet at "[d]en minstealder som ekteskapsloven fastsetter for inngåelse av ekteskap, vil gi uttrykk for lovgivers syn, og må antas, i alle fall i noen utstrekning, å ha en viss normgivende funksjon".

Ekteskap mellom mindreårige inngås normalt ikke i Norge – heller ikke som følge av dispensasjon fra fylkesmannen. Etter hva departementet er kjent med inngås slike ekteskap som hovedregel i utlandet, og ofte i foreldrenes opprinnelsesland. I praksis kan dette innebære en omgåelse av alderskravet i ekteskapsloven § 1: Når ekteskap ikke kan inngås i Norge på grunn av alderskravet, eller fordi fylkesmannen ikke har dispensert, inngår man det i utlandet i stedet. Denne muligheten for å omgå alderskravet i ekteskapsloven står åpen også for de som i utgangspunktet har etablert seg i Norge og presumptivt skal bli boende her. I tillegg bidrar dette til å opprettholde muligheten for å gifte bort svært unge mennesker, og dermed også til å opprettholde risikoen og muligheten for tvangsgifte. På bakgrunn av dette vil trolig ikke fylkesmannens oversikt over antall henvendelser om dispensasjon fra personer under 18 år ikke tilsvare antall faktiske ekteskap inngått mellom mindreårige.

Dersom man er norsk statsborger eller har domisil i Norge vil vigselfmyndighetene i de fleste land der ekteskapet blir inngått i utgangspunktet undersøke om ekteskapsvilkårene etter norsk ekteskapslovgivning er oppfylt. De fleste land krever at norske statsborgere må ha med seg en ekteskapsattest (*Certificate of no impediment of/to marriage*). Av ulike grunner er det imidlertid slik at en rekke land ikke krever denne type dokumentasjon. Årsaken til at enkelte land ikke undersøker hvorvidt ekteskapsvilkårene i Norge er oppfylt, kan blant annet være at ekteskapet inngås i vedkommendes fødeland, slik at ekteskapsvilkårene anses tilfredstilt på bakgrunn av den dokumentasjon som foreligger i

det aktuelle landet. Uansett er en bekreftelse fra norske myndigheter angående ekteskapsvilkårene ikke et vilkår for at ekteskapet skal legges til grunn som gyldig i Norge: Som tidligere nevnt vurderer man ekteskapets gyldighet etter inngåelseslandets rett, og eventuelt om resultatet av å legge det til grunn ville strid mot ordre public. En norsk statsborger kan derfor inngå ekteskap i utlandet selv om alderskravet i ekteskapsloven § 1 ikke er oppfylt, og uten at fylkesmannen har gitt samtykke. Det samme vil naturligvis også gjelde personer som har tilknytning til Norge gjennom annet enn statsborgerskap, som for eksempel bosettingstillatelse. I slike tilfeller vil de være borgere av hjemlandet, selv om de har domisil i Norge. Myndighetene i angjeldende land vil i disse tilfellene heller ikke ha noen grunn til å undersøke hvorvidt ekteskapsvilkårene i Norge er oppfylt ettersom vedkommende ikke er norsk statsborger.

I Sverige vil et ekteskap som er gyldig inngått i et annet land som hovedregel også være gyldig i Sverige. Barneekteskap og ekteskap inngått under tvang anerkjennes imidlertid ikke i Sverige. Fra 1. mai 2004 regnes derfor et ekteskap inngått for utenlandsk myndighet ikke som gyldig i Sverige, dersom minst en av partene er svensk statsborger eller har domisil i Sverige, og ekteskapsvilkårene i henhold til svensk rett ikke er oppfylt. Etter svensk rett må partene være 18 år for å inngå ekteskap. Et eksempel hentet fra en brosjyre utgitt av det svenske Justitiedepartementet vil illustrere bestemmelsen og dens formål: Georg er svensk statsborger og bosatt i Sverige. Han ønsker å inngå ekteskap med Hanna som er 16 år og bosatt i x-land. De kan gifte seg i x-land, men ikke i Sverige på grunn av Hannas lave alder. Dersom de gifter seg i x-land vil de ikke regnes som gift i Sverige, heller ikke etter at Hanna har fylt 18 år. Det vil innebære praktiske konsekvenser dersom de regnes som gift i det ene landet men ikke i det andre. Hanna får ikke oppholdstillatelse i Sverige på bakgrunn av ekteskap med Georg. Georg og Hanna kommer frem til at de gjør klokest i å vente med å inngå ekteskap til Hanna er 18 år.

I samtlige nordiske land er ekteskapsalderen 18 år. Vedrørende andre lands anerkjennelse av ekteskap inngått i utlandet, vises det til kapittel 4.

Argumentene som er anført ovenfor taler for at aldersgrensen for anerkjennelse av ekteskap inngått i utlandet hvor en eller begge parter har en sterk tilknytning til Norge bør settes til 18 år.

En innvending som kan reise mot så høy aldersgrense er at det bør tas i betraktning at man også her i landet i relativt nyere tid har tillatt 15-åringer å gifte seg, dog etter dispensasjon fra fylkesmannen. Dette dreier seg imidlertid om svært få tilfeller og praktiseres ikke på samme måte i dag.. For øvrig fremgår det av motivene til ny ekteskapslov (NOU 1986: 2 del 1) blant annet at "(...) for helt unge – under 17 år – har dispensasjonspraksis så vidt skjønnes vært svært restriktiv. Dette må være en riktig linje. Det synes å bli i rene unntakstilfelle at ekteskap tillates i så ung alder. Når det gjelder dispensasjon for unge under 16 år, synes dette vanskelig å kunne forenes med straffelovens bestemmelser om straff for seksuell omgang med barn".

Det forhold at FN-konvensjonen av 10. desember 1962 om samtykke til ekteskap, minstealder for ekteskap og registrering av ekteskap godtar en minstealder for ekteskap på 15 år i nasjonal ekteskapslovgivning, taler også for å sette grensen ved 16 år og ikke 18 år. En grense på 16 år vil videre være i samsvar med alderskravet i straffeloven § 220 og den seksuelle lavalder etter strl. § 196.

Et annet forhold som taler for å sette en lavere aldersgrense enn 18 år er at en slik regel kan vise seg å få utilsiktede virkninger og virke mot sin hensikt. Dette har det vært vanskelig

for departementet å avdekke. Departementet er opptatt av å ha en lovgivning som fungerer etter hensikten.

Som nevnt under pkt 2.5 gjelder det et 18-årskrav for å kunne få familiegjenforening basert på ekteskap. Dersom hensikten med ekteskapsinngåelsen er oppholdstillatelse i Norge vil partene måtte vente til begge har fylt 18 år. I praksis kan dette resultere i såkalte "vente-ekteskap" (forklart i note 28 under pkt. 2.5). For en del tilfeller er det imidlertid grunn til å tro at utlendingslovgivningens 18-årskrav i stedet fører til at partene avventer selve ekteskapsinngåelsen. En alternativ mulighet kunne derfor være å endre utlendingslovgivningen slik at ekteskap som er inngått før fylte 18 år av noen med sterk tilknytning til Norge, ikke danner grunnlag for familiegjenforening.

Etter en totalvurdering har departementet kommet til at et alderskrav under 18 år vil kunne legge til rette for fortsatt omgåelse av ekteskapsloven, og således de hensyn som begrunner alderskravet og fylkesmannens dispensasjonsadgang. Videre vil dette opprettholde dagens forskjellsbehandling av like tilfeller. Etter departementets vurdering taler også hensynet til å motvirke barneekteskap og hensynet til å motvirke tvangsekteskap for at ekteskap inngått i utlandet ikke bør anses gyldig dersom:

- 1) ekteskapet ble inngått da en eller begge parter var under 18 år på vigselstidspunktet, og
- 2) minst en av partene var norsk statsborger eller var fast bosatt i Norge på vigselstidspunktet.

Denne vurdering er for øvrig hovedsakelig i samsvar med den lovendring som trådte i kraft i Sverige 1. mai 2004.

### **6.3.5 Lovbestemt nedre grense for fylkesmannens dispensasjonsadgang**

Som tidligere nevnt kan fylkesmannen gi dispensasjon fra 18-årskravet hvis det foreligger "særlige grunner". Om det nærmere innholdet i denne vurderingen vises det til pkt. 2.2.2. Dispensasjonsadgangen praktiseres svært restriktivt, jf. oversikten i kapittel 5 og vedlegg 1 og 3, og det gis i dag aldri dispensasjon der partene er under 17 år.

Departementet har vurdert hvorvidt det bør foreslås en lovbestemt nedre grense for når fylkesmannen kan gi dispensasjon. Selv om dispensasjonsregelen praktiseres strengt, kan en nedre grense innebære større forutberegnelighet for mulige søkere og ha en viktig signaleffekt. En slik regel vil også være forenlig med straffelovens regler om straffbarhet for ekteskapsinngåelse med noen under 16, og den seksuelle lavalder.

På denne bakgrunn er departementet kommet til at det bør være en nedre grense for når fylkesmannen kan gi dispensasjon, og at denne bør settes til 16 år. Det skal fortsatt føres en restriktiv praksis mht når det innvilges dispensasjon fra 18-års kravet.

### **6.3.6 Ekteskap inngått for norske myndigheter uten at dispensasjon er gitt**

For å kunne inngå ekteskap etter norsk rett er hovedregelen at partene må ha fylt 18 år, jf. pkt. 2.2.1. Unntaksadgangen praktiseres strengt, og som regel gis det ikke dispensasjon der den ene eller begge er under 17 år. Et ekteskap inngått av noen under 18 år uten at dispensasjon er blitt gitt, vil likevel bli ansett som et gyldig ekteskap.

Departementet mener det er svært viktig at det finnes effektive tiltak som kan forebygge at ekteskap med barn finner sted. Som nevnt i pkt. 2.2.1 ble det fra 1. oktober 2004 innført obligatorisk borgerlig prøving av ekteskapsvilkårene, som skal foretas av folkeregisteret.

Vigsel utført i Norge vil ikke være gyldig uten at det foreligger gyldig prøvingsattest fra folkeregisteret. Intensjonen bak denne endringen er blant annet å få bukt med de problemer som er avdekket mht. brudd på ekteskapsloven og manglende rutiner i forbindelse med prøvingen. En slik omlegging kan på en effektiv måte forhindre at det foretas vigsel av barn. Det skal ikke være mulig å få utstedt en prøvingsattest fra folkeregisteret dersom dispensasjon fra 18-årsregelen ikke foreligger. Skulle dette mot formodning skje, vil dette skyldes en feil.

Departementet mener at dagens regelverk om prøving av ekteskapsvilkårene er tilstrekkelig for å unngå at det inngås ekteskap med mindreårige i Norge. Det vises også til at det foreslås en lovbestemt nedre grense for når fylkesmannen kan gi dispensasjon fra 18-årskravet. Departementet mener derfor at det ikke er grunn til å supplere gjeldende norsk lovgivning med en ugyldighetsregel for ekteskap inngått i strid med alderskravet i ekteskapsloven § 1.

## 7 Ekteskap inngått ved bruk av stedfortreder

### 7.1 Innledning

Ved ekteskapsinngåelse etter norsk rett må begge parter være tilstede under vigselen. Etter prinsippene i norsk internasjonal privatrett godtas stedfortrederekteskap som er inngått etter utenlandsk rett dersom dette er i samsvar med inngåelseslandets ekteskapslovgivning. I dette kapittelet foreslås en innstramming av dette, slik at i de tilfellene hvor minst en av partene er norsk statsborger eller er bosatt i Norge, vil et ekteskap inngått ved stedfortreder ikke bli anerkjent i Norge. Hovedhensynet bak forslaget er å forhindre omgåelse av ekteskapsloven og å redusere risikoen for tvangsekteskap.

### 7.2 Bakgrunn

I brev av 8. august 2003 ba Utlendingsnemnda (UNE) om Barne- og familiedepartementets syn på hvorvidt ekteskap inngått i utlandet ved stedfortreder, hvor den ene parten er bosatt i Norge på vigselstidspunktet, er gyldig etter norsk rett. Bakgrunnen for henvendelsen var at Utlendingsnemnda syntes å ha merket en økning i antallet søknader om familiegjennforening på grunnlag av slike ekteskap. Barne- og familiedepartementet svarte i brev av 15. september 2003 at ekteskap inngått ved stedfortreder er et spørsmål om *form*, og at det da følger av norsk internasjonal privatrett at det er reglene i det landet hvor ekteskapet inngås, som må legges til grunn. Slike ekteskap legges derfor som hovedregel til grunn som gyldig i Norge. Et unntak er der inngåelsen strider mot vår rettsfølelse, såkalt "ordre public". Barne- og familiedepartementets svar bygger på en langvarig tolkningspraksis. Saken førte til en del omtale i media, hvor det ble reist spørsmål om dagens hovedregel også skal gjelde for ekteskap inngått av norske statsborgere eller personer som er bosatt i Norge.

I forbindelse med registrering av ekteskap i folkeregisteret, godtar folkeregisteret stedfortrederekteskap basert på erklæringsfullmakt, men ikke basert på valgfullmakt se punkt 2.3.2. (I følge Håndbok i folkeregistrering må folkeregisteret kreve dokumentert at det er foretatt en vigsel i utlandet. Dette gjelder imidlertid bare i de tilfellene hvor det er snakk om å endre sivilstatus som allerede er registrert, ved første gangs registrering i folkeregisteret vil det parten/e opplyser om sivilstand bli lagt til grunn.) Departementet har blitt kjent med at det i praksis er svært vanskelig å skille mellom erklæringsfullmakt og valgfullmakt. En sontring krever en nøye og konkret vurdering av den enkelte fullmakt, og vil særlig volde problemer i stater hvor troverdigheten til de opplysninger som fremgår av offentlige dokumenter, er liten. Dette gjelder særlig land med manglende infrastruktur.

*Utlendingsmyndighetene* legger Barne- og familiedepartementets vurdering til grunn ved vurderingen av hvorvidt stedfortrederekteskap skal kunne danne grunnlag for familiegjennforening. Dersom ekteskapet er inngått i henhold til inngåelseslandets ekteskapslovgivning, herunder at ekteskapsinngåelsen ikke strider mot ordre public, jf. pkt. 1.3 ovenfor, anerkjennes ekteskapet etter norsk internasjonal privatrett. Et ekteskap inngått ved stedfortreder vil derfor kunne danne grunnlag for familiegjennforening.

## 7.3 Departementets vurderinger og forslag

### 7.3.1 Rettslig utgangspunkt

Som det fremgår av kapittel 2 om gjeldende rett, stiller ekteskapsloven krav om at begge ektefolkene er til stede hos vigsler samtidig. Dersom vilkåret ikke overholdes anses ekteskapet for ikke inngått/ugyldig. Når det gjelder ekteskap som inngås i utlandet, skal de formkrav som følger av inngåelseslandets rett legges til grunn, jf. reglene om norsk internasjonal privatrett. Dette innebærer at ekteskap inngått ved bruk av stedfortreder i land som tillater dette, som hovedregel anerkjennes i Norge.<sup>57</sup> Dette gjelder selv om en av ektefellene oppholdt seg i Norge da ekteskapet ble inngått.

Det er en absolutt betingelse for at ekteskapet skal anerkjennes at begge partene selv har gitt sitt samtykke. Dersom det ikke foreligger samtykke vil ekteskapet være i strid med norsk rettsfølelse (ordre public) og FN-konvensjonen av 10. desember 1962 om samtykke til ekteskap.

### 7.3.2 Tilknytningskrav

Departementet mener det er en prinsipiell forskjell på om ekteskapet er inngått før eller etter at hovedpersonen har fått tilknytning til Norge. Ekteskap inngått ved stedfortreder før personen har fått tilknytning til Norge vil som regel være et etablert forhold som partene har hatt beskyttelsesverdig grunn til å innrette seg etter. Slike ekteskap bør derfor anerkjennes her, forutsatt at stedfortrederekteskap tillates etter inngåelseslandets ekteskapslovgivning. Både formelle og materielle vilkår vil her følge fullt ut av annen lovgivning enn norsk. Det avgjørende er imidlertid hva partene selv opplyser om sivilstand når de ankommer landet (deklarasjonsprinsippet). Dette medfører at myndighetene ofte ikke får kjennskap til at partene har inngått ekteskapet ved stedfortreder.

Eventuelle endringer i anerkjennelsesreglene bør derfor begrenses til tilfeller der en eller begge parter hadde en bestemt tilknytning til Norge da ekteskapet ble inngått. Det bør her oppstilles samme tilknytningskrav som i forslaget vedrørende ekteskap med personer under en viss alder, dvs. at det er tale om norsk statsborger eller person som er bosatt i Norge på vigselstidspunktet. Når det gjelder det nærmere innholdet i bostedskravet vises det til pkt. 6.3.3.

### 7.3.3 Argumenter for og mot å anerkjenne stedfortrederekteskap

Departementet ser at det er flere argumenter som kan tale for å opprettholde dagens regel om at stedfortrederekteskap inngått i utlandet som hovedregel anerkjennes etter norsk rett. Et viktig hensyn er å unngå såkalte "haltende ekteskap", dvs. at et ekteskap som er gyldig inngått i ett land, ikke godtas som gyldig i et annet. Haltende ekteskap anses generelt som uheldig, både av hensyn til partene selv, som har behov for å innrette seg på at de er gift, og av hensyn til eventuelle barn som er født i ekteskapet. En manglende anerkjennelse av ekteskapet kan også få konsekvenser for arv, underholdskrav, sosiale ytelser m.m. En dispensasjonsregel kan imidlertid begrense slike urimelige utslag, jf. kapittel 9.

Et annet argument for å bevare dagens regel om anerkjennelse er hensynet til reglene i norsk internasjonal privatrett. Disse bygger på langvarig europeisk rettstradisjon, som mange europeiske land har innrettet seg etter. Flere av disse landene godtar bruk av

<sup>57</sup> Kun erklæringsfullmakt godtas, dvs. at fullmektigen er gitt fullmakt til å opptre på vegne av den ene parten, og ikke til å velge ektefelle, såkalt valgfullmakt. Se for øvrig beskrivelsen i pkt. 2.3.2.

stedfortrederekteskap, jf. pkt. 2.3.2, og det vil foreligge en forventning om at slike ekteskap godtas i Norge.

Det kan videre hevdes at antall inngåtte stedfortrederekteskap ikke er omfattende nok til at man bør innføre en lovbestemmelse som forbyr slike ekteskap. Etter det departementet erfarer foreligger det for eksempel ingen statistikk som viser hvor utbredt ekteskap inngått ved stedfortreder er. Selv om omfanget av stedfortrederekteskap ikke lar seg tallfeste konkret, har imidlertid utlendingsmyndighetene merket en tendens til økning i antallet søknader om familiegjennforening på grunnlag av slike ekteskap, jf. pkt. 7.2.

Noen vil hevde at hensynet til lange avstander og store kostnader taler for å anerkjenne stedfortrederekteskap. Dette kan for eksempel gjelde personer med tilknytning til Norge som ønsker å inngå ekteskap med noen i opprinnelseslandet. For de fleste søkergruppene vil det imidlertid være uproblematisk å dra til hjemlandet eller et naboland for å inngå ekteskapet. Behovet for å benytte stedfortreder ved ekteskapsinngåelsen er derfor som utgangspunkt liten. Dette viser seg også ved at parten som er bosatt i Norge reiser på ferie til hjemlandet eller et naboland både før og etter ekteskapsinngåelsen. Dersom det imidlertid skulle være forhold som gjør at vedkommende ikke kan reise til hjemlandet for å inngå ekteskap, for eksempel personer som er forfulgt i hjemlandet, kan det søkes familiegjennforening for å inngå ekteskapet i Norge, jf. utlendingsforskriften § 24 første ledd bokstav a. Etter at ekteskap er inngått kan det gis tillatelse til familiegjennforening med ektefelle på vanlig måte. Hensynet til kostnader og lange avstander bør derfor etter arbeidsgruppens syn tillegges liten vekt.

Det kan også hevdes at i stedet for å la være å anerkjenne ekteskapet, kan man forsøke å avhjelpe eventuelle negative følger på andre måter. Dette kan for eksempel gjøres ved å sørge for større kontroll av måten fullmakten avgis på.

En eventuell lovendring vil også kunne få begrenset praktisk betydning, da vurderingen av om partene er gift eller ikke som hovedregel baserer seg på det partene selv oppgir, uten krav om dokumentasjon (deklarasjonsprinsippet).<sup>58</sup> I de tilfellene hvor en person anses for å ha tilknytning til landet, men uten å være folkeregistrert, vil det være liten mulighet for å oppdage stedfortrederekteskap. Det stilles imidlertid dokumentasjonskrav dersom partene skal endre sin folkeregistrerte sivilstatus.

Etter departementets syn foreligger det imidlertid tungtveiende hensyn for å endre dagens regel, slik at stedfortrederekteskap inngått av noen med tilknytning til Norge, ikke anerkjennes i Norge. Det er nærliggende å anta at ekteskap som inngås ved bruk av stedfortreder øker faren for tvangsekteskap og ekteskap uten samtykke. Manglende samtykke og frivillighet kamufleres enklere for vigsler når ikke begge brudefolkene er tilstede. Dagens praksis legger forholdende til rette for omgåelse av ekteskapslovens formregler for ekteskapsinngåelse og utlendingslovgivningens regler om familiegjennforening for ektefelle, samt for inngåelse av polygame ekteskap og bigami.

Kravet til begges tilstedeværelse bidrar til å sikre at ekteskapet inngås frivillig. Det kan også stilles spørsmål til hvorfor de norske formkravene ikke skal gjelde for alle som har tilknytning til Norge på vigselstidspunktet.

<sup>58</sup> Gjelder når partene ikke allerede er registrert i folkeregisteret.

Dagens sonndring mellom de to fullmaktstypene "erklæringsfullmakt", som godtas, og "valgfullmakt", som ikke godtas, er også vanskelig å trekke.<sup>59</sup> En slik grensedragning krever for det første en konkret vurdering av den enkelte fullmakt. Det kan videre være lett å kamuflere noe som en erklæringsfullmakt mens det egentlig er tale om en fullmakt til å velge ektefelle (valgfullmakt). Selv om erklæringsfullmakt godtas, kan det imidlertid i mange tilfeller være vanskelig å avdekke manglende samtykke.

Forskjellen fra telefonekteskap, som ikke godtas etter norsk rett, er heller ikke så stor. Som det fremgår av pkt. 2.3.2 godtas stedfortrederekteskap fordi dette er undergitt formalia med hensyn til fullmakter og lignende, mens en vigsel foretatt via telefon er mindre formell. Felles for de to måtene å inngå ekteskap på er imidlertid at brudefolkene ikke er tilstede sammen under vigselen. I enkelte saker kan det også være uklart om det foreligger et telefonekteskap eller et stedfortrederekteskap, fordi vigselen kan være en kombinasjon. Likheter mellom de to formene og uklar grensedragning mellom dem, taler for at man heller ikke godtar stedfortrederekteskap.

Departementet vil også vise til at dansk og finsk rett som hovedregel ikke anerkjenner utenlandske stedfortrederekteskap, jf. pkt. 4.3.

Departementet har vurdert som et mulig alternativ å innføre et krav om at det må foreligge tillatelse av en norsk offentlig myndighet på forhånd, for eksempel hos fylkesmannen, folkeregisteret eller Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. En slik regel ville likne dispensasjonsadgangen fra 18-årskravet etter ekteskapsloven § 1 annet ledd.

Et annet alternativ kan være å stille strengere krav til hvordan fullmakten skal fremgå, for eksempel at den må gis på et eget skjema med bevitnelse av norsk offentlig myndighet.

Begge de ovennevnte alternativene vil etter departementets vurdering kunne være tungvinte å gjennomføre i praksis. Personlig oppmøte og søknadsprosedyrer vil kunne føre til omfattende merarbeid for forvaltningen.

Et tredje alternativ er å endre utlendingslovgivningen slik at et stedfortrederekteskap som er inngått av noen med sterk tilknytning til Norge, ikke danner grunnlag for *familiegjenforening*. Ekteskapet vil likevel bli anerkjent. En slik regel vil kunne forhindre omgåelser av utlendingslovgivningens familiegjenforeningsregler, og vil også kunne forebygge tvangsekteskap. Ved at ekteskapet likevel anerkjennes, unngår man en del av de negative konsekvensene som det er pekt på tidligere. Dette alternativet samsvarer til dels med forslaget i NOU 2004:20 Ny utlendingslov om at ekteskap inngått ved fullmektig ikke skal anerkjennes som grunnlag for *familieetablering*.<sup>60</sup>

Departementet ser at det foreligger argumenter både for og mot å beholde dagens regel, men har konkludert med at ekteskap inngått ved bruk av stedfortreder, der minst en av partene var norsk statsborger eller fast bosatt i Norge på vigselstidspunktet, ikke bør anerkjennes etter norsk rett. Dette ut fra en helhetsvurdering der hovedvekten har vært lagt på hensynet til å forhindre ekteskapsinngåelser uten at det nødvendige samtykke foreligger,

<sup>59</sup> Jf. pkt. 2.3.2

<sup>60</sup> I NOU 2004: 20 foreslår utvalget at man i et nytt regelverk markerer et skille mellom de reelle gjenforeningstilfellene (familiegjenforening) og de tilfellene som gjelder søknad om opphold for å etablere et samliv med ny ektefelle (familieetablering). Som samlebegrep for familiegjenforenings- og familieetableringstilfellene, foreslås begrepet "familieinnvandring".



---

og omgåelse av ekteskapsloven og utlendingsloven. En slik regel vil altså gå videre enn ordre public-unntaket.

Et ekteskap inngått ved stedfortreder vil dermed heller ikke danne grunnlag for familiegjenforening. Departementets forslag vil samsvare med forslaget i NOU 2004:20 Ny utlendingslov om at ekteskap inngått ved fullmektig ikke anerkjennes som grunnlag for familieetablering (men kan gi grunnlag for familieinnvandring dersom de øvrige vilkårene for familiegjenforening er oppfylt).

## 8 Polygame ekteskap

### 8.1 Innledning

Etter norsk rett kan man kun være gift med en person av gangen. Det straffbart å inngå ekteskap med flere personer. Et tidligere ekteskap må følgelig være oppløst ved skilsmisse eller død før et nytt ekteskap kan inngås. I en del land er imidlertid flergifte/polygami tillatt. Et i utlandet gyldig stiftet polygamt ekteskap er i utgangspunktet også gyldig etter norsk internasjonal privatrett, men rettsstilstanden i norsk rett er noe uklar. Departementet ønsker å få høringsinstansene synspunkter på om det bør innføres en særskilt bestemmelse i ekteskapsloven som sier at ekteskap som er inngått i utlandet der en eller begge parter allerede er gift ikke skal anerkjennes i Norge, når vedkommende er statsborger eller fast bosatt i Norge. Hovedhensynet er å forhindre omgåelse av ekteskapslovens monogamiske prinsipp.

### 8.2 Bakgrunn

I ekteskapsloven § 4 står det at:

” Ingen kan inngå ekteskap så lenge et tidligere ekteskap eller registrert partnerskap består”.

Loven slår fast prinsippet om det monogame ekteskapet. Dette betyr at ingen som er gift kan inngå nytt ekteskap før det tidligere ekteskapet er opphørt ved skilsmisse eller ved at den ene er død. Dette forbudet mot flergifte gjelder for alle. Det betyr at personer som kommer fra kulturer der bigami er lovlig ikke vil bli hørt med dette dersom de ønsker å være gift med flere enn en person.

Der et ekteskap er inngått i strid med ekteskapslovens § 4 om bigami, kan dette ekteskapet oppløses etter regelen i ekteskapsloven § 24. I disse tilfellene kan oppløsningen av ekteskapet skje hurtigere enn det som følger av de vanlige reglene om separasjon og skilsmisse. Dersom ingen av partene reiser sak om oppløsning etter § 24, bestemmer loven at fylkesmannen skal reise sak. Dersom sterke grunner taler for det kan fylkesmannen likevel bestemme at sak ikke skal reises.

Straffeloven setter også forbud mot bigami. Dette forbudet følger av straffelovens § 220 annet ledd, som lyder:

”Den som inngår ekteskap i strid med ekteskapsloven §§ 3 eller 4, eller som inngår partnerskap i strid med partnerskapsloven § 2 første ledd, jf ekteskapsloven § 3, eller partnerskapsloven § 2 første ledd annet punktum, straffes med fengsel inntil 4 år. Var den andre ektefellen eller partneren uvitende om at ekteskapet eller partnerskapet var inngått i strid med de nevnte reglene kan fengsel i inntil 6 år anvendes. Medvirkning straffes på samme måte.”

Ordet *bigami* er ikke nevnt i bestemmelsen, men det henvises til ekteskapsloven § 4 som inneholder et forbud mot bigami. Den som bryter forbudet kan straffes med fengsel inntil 4 år, og inntil 6 år når den andre ektefellen ikke var klar over at det dreide seg om bigami.

Overtredelse av straffebudet er også straffbart etter norsk rett når handlingen er foretatt i utlandet jf. strl. § 12 nr. 3 og nr. 4. Dette gjelder når norsk statsborger eller person som er hjemmehørende i Norge reiser til utlandet og inngår et ekteskap i strid med ekteskapsloven § 4. Det gjelder også hvor handlingen er foretatt av utlending i utlandet. Det at norsk strafferett anvendes på handlinger begått utenfor Norge, betyr ikke at norsk straffemyndighet kan utøves utenfor landets grenser. Politi, påtalemyndighet og domstolene kan bare operere innenfor landets grenser.

### 8.3 Departementets vurderinger og forslag

I Norge er det svært vanskelig å inngå ekteskap dersom tidligere ekteskap består. Dersom noen av brudefolkene tidligere har vært gift, må det i forbindelse med prøvingen av ekteskapsvilkårene legges fram bevis for at dette ekteskapet er opphørt ved død, skilsmisse eller oppløsning. Dette gjelder ikke hvis skilsmissen eller dødsfallet er registrert i folkeregisteret. Utenlandsk skilsmissebevilling eller dom må først godkjennes av fylkesmannen. Godkjenning er som regel ikke nødvendig av bevilling, eller dom fra et annet nordisk land. Tilsvarende gjelder for den som tidligere har inngått registrert partnerskap.

En kartlegging<sup>61</sup> departementet har foretatt viser at i de tilfeller det har forekommet ekteskap i strid med bigamiforbudet er dette som regel basert på rene misforståelser, eksempelvis at vigsleren trodde at separasjonsbevilling er det samme som en skilsmissebevilling. Fra 1. oktober 2004 ble prøvingen av ekteskapsvilkårene overført til folkeregistrene. Et ekteskap som inngås uten gyldig prøvingsattest fra folkeregisteret vil ikke være gyldig. Formålet med å innføre obligatorisk borgerlig prøving av ekteskapsvilkårene var bl.a. å sikre en bedre og mer ensartet kontroll av ekteskapsvilkårene. Den styrkede kontrollen vil blant annet kunne forhindre bigamiektenskap.

Norske myndigheter kan ikke forhindre at bigamiektenskap inngås i andre land, men de kan forhindre at utlendinger får opphold i landet på grunnlag av bigamiektenskap. I innvandringslovgivningen er det regler som tar sikte på å forhindre at bigamiforhold finner sted her i landet. Dersom en person var lovlig gift med to personer før han eller hun kom til Norge, kan kun ett av ekteskapene danne grunnlag for familiegjensforening. Dersom vedkommende hadde opphold her i landet da han inngikk ekteskap nummer to vil bare den første ektefellen bli regnet som ektefelle.<sup>62</sup>

<sup>61</sup> I 1999 gjennomførte Barne- og familiedepartementet en kartlegging av omfanget av bigami i Norge registrert ved fylkesmannsembetene. Denne er omtalt i Ot. prp. nr. 103 (2002-2003) Om lov om endringer i lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap (ekteskapslova) m.m. side 13.

<sup>62</sup> Retten til opphold for ektefeller er fastsatt i utlendingsforskriften § 23 første ledd bokstav a. Bestemmelsen lyder:

”Som nærmeste familiemedlemmer, jfr. § 22 regnes:

a) ektefelle. Begge parter må være over 18 år, med mindre ekteskapet er inngått i Norge. Det er et vilkår at ektefellene skal bo sammen. Den som får opphold i riket etter å ha inngått lovlig ekteskap med flere, kan bare regne en som ektefelle. Den som har opphold i riket og inngår lovlig ekteskap i utlandet med mer enn en, kan bare regne den første ektede som ektefelle. Den som har opphold i riket og inngår lovlig ekteskap i utlandet med en som er gift, kan ikke regne vedkommende som ektefelle”

Barne- og familiedepartementet har blitt kjent med at personer som har sterk tilknytning til Norge i en del tilfeller inngår ekteskap i opprinnelseslandet til tross for at vedkommende allerede er registrert som gift i Norge. Det å inngå ekteskap nummer to er straffbart og ekteskapet vil ikke danne grunnlag for familiegjensforening. Hvorvidt et slikt ekteskap er gyldig i Norge er noe uklart i norsk rett. Et i utlandet gyldig stiftet polygamt ekteskap er i utgangspunktet også gyldig etter norsk rett. Spørsmålet er imidlertid om man må nekte å anerkjenne et slikt ekteskap fordi resultatet av en slik anerkjennelse vil stride mot vår alminnelige rettsfølelse (såkalt ordre-public). I juridisk litteratur<sup>63</sup> uttales det at hvis en gift person er bosatt i landet og inngår ekteskap nr. 2 under et besøk i et annet land, kan det være grunn til å anse dette ugyldig, og det selv om siste ekteskap gyldig inngås i han eller hennes opprinnelige hjemland.

Både for å forhindre omgåelse av ekteskapslovens monogamiske prinsipp og for å avklare rettstilstanden kan det være hensiktsmessig å lovfeste at ekteskap som er inngått i utlandet der en eller begge parter allerede er gift ikke skal anerkjennes i Norge dersom minst en av partene er norsk statsborger eller bosatt i Norge. Det foreslås samme tilknytningskrav som redegjort for under punkt 6.3.3. Dette kan gjøres være at det innføres en særskilt bestemmelse i ekteskapsloven. En slik tydeliggjøring vil kunne ha en preventiv effekt, samtidig som det ikke bør ses bort fra symbolverdien av en slik bestemmelse.

Det som kan tale mot å innføre en slik regel er at ekteskap inngått i Norge i strid med bigamiforbudet ikke vil være ugyldige jf. ekteskapsloven § 16. Det stilles imidlertid krav om at slike ekteskap blir oppløst jf. ekteskapsloven § 24. Det fremgår av fjerde ledd at retten til å oppløse ekteskapet er falt bort dersom det tidligere ekteskapet er blitt oppløst. Det er med andre ord kun så lenge det består to ekteskap at man har rett til å oppløse ekteskap etter § 24. Ved bigamiektenskap inngått i Norge har det etter hva departementet er kjent med sjelden vært aktuelt for fylkesmannen å anlegge sak. Dette fordi den bigamiske ektefelle har blitt oppfordret til å ordne opp. Dette har så skjedd ved at første ekteskap har blitt oppløst ved skilsmisse.

Et problem i forhold til reguleringen av bigami er at mange av de tilfellene som blir kalt bigami ikke er polygame ekteskap, i og med at det ikke er bigami i strid med forbudet i ekteskapsloven § 4. Det dreier seg om polygam praksis som ikke er forbudt i Norge. Det er ikke forbudt å leve sammen med sin fraskilte ektefelle i tillegg til en eventuell ny ektefelle. At partene i et fraskilt forhold i mange tilfeller "føler" seg som gift, er ikke med på å forandre at de rettslig sett er å betrakte som skilt i Norge.<sup>64</sup>

Barne- og familiedepartementet har ikke konkludert, men vurderer å foreslå en regel som sier at ekteskap inngått i utlandet der en eller begge parter allerede er gift ikke skal anerkjennes i Norge dersom minst en av partene er norsk statsborger eller fast bosatt i Norge. Høringsinstansene anmodes om å komme med synspunkter på hvorvidt det bør innføres en slik regel.

<sup>63</sup> Holmøy/Lødrup Ekteskapsloven og enkelte andre lover med kommentarer (2001)

<sup>64</sup> I en del tilfeller kan det også være slik at partene gifter seg i hjemlandet og tar ut skilsmisse i Norge uten at dette registreres i hjemlandet. Den ene parten inngår et nytt ekteskap og lever deretter sammen med begge. I slike tilfeller er parten etter norsk rett kun gift med den ene, men gift med begge etter hjemlandets rett.

## 9. Unntak

### 9.1 Innledning

De tre forslagene som er omtalt i kapittel 6-8 vil innebære et unntak fra grunnprinsippet i norsk internasjonal privatrett om at ekteskap som er gyldig inngått i utlandet anerkjennes i Norge. Bakgrunnen er at det er vanskelig å forsvare å nekte å anerkjenne et ekteskap som er et etablert faktum i utlandet. Hensynet til det aktuelle par taler for å anerkjenne ekteskapet da de som regel har innrettet seg i tillitt til at de er gift. En slik tillitt er rettslig beskyttelsesverdig. Det er også viktig å få enhetlige løsninger og på den måten å unngå såkalte "haltende ekteskap", dvs. ekteskap som er gyldige i noen stater og ugyldige i andre stater.

For å avhjelpe alvorlige negative konsekvenser ved manglende anerkjennelse av et ekteskap diskuterer departementet i dette kapittelet en mulighet for etterfølgende anerkjennelse av ekteskapet dersom det foreligger sterke grunner.

### 9.2. Departementets vurdering og forslag

#### 9.2.1. Unntak fra alderskravet og kravet om at begge parter må være tilstede

Ettersom en manglende anerkjennelse av ekteskapet kan få store negative konsekvenser for partene, bør det vurderes om det bør være en unntaksadgang dersom det foreligger sterke grunner for å anerkjenne ekteskapet.

Siden lovendringene som foreslås har til hensikt bl.a. å motvirke tvangsekteskap/ referere seg til situasjoner hvor det utøves tvang, er det imidlertid særlig nødvendig å vurdere potensialet for at eventuelle unntaksbestemmelser kan innebære en risiko for ytterligere overgrep i omgåelseshensikt. Det er ikke mulig å se bort fra at for eksempel et unntak for parter som har eller venter barn sammen ville kunne innebære en risiko for at kvinnen blir presset inn i et ufrivillig svangerskap. Tilsvarende vil et unntak for de tilfeller hvor partene har bodd sammen en viss tid, kunne skape en risiko for tilbakeholdelse i hjemlandet mot sin vilje.

Det at man har dispensasjonsadgang nasjonalt taler imidlertid for at det også bør være mulig å gjøre unntak for utenlandske ekteskap inngått av noen under 18 år. Etter departementets syn bør imidlertid unntaksadgangen begrenses til å gjelde tilfeller der partene er mellom 16 og 18 år. Dette innebærer at et utenlandsk ekteskap som er inngått av personer under 16 år aldri vil bli anerkjent.

Hvorvidt det bør gjøres unntak vil måtte bero på en konkret helhetsvurdering. Etter departementets syn kan blant annet følgende momenter være relevante i vurderingen av om det foreligger "sterke grunner" for å anerkjenne ekteskapet:<sup>65</sup>

<sup>65</sup> Til dels samme momenter er relevante i unntaket etter Lag 1904:26 om vissa internationelle rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap" § 8a, jf. prp. 2003/04:48 s. 32-33.

- partene har betydelig sterkere tilknytning til vigselslandet enn til Norge. Dette kan for eksempel være tilfelle dersom parets eneste tilknytning til Norge består av et norsk statsborgerskap for en av partene og vedkommende i lang tid har vært bosatt i vigselslandet. I slike tilfeller kan det være at man ikke har hatt samme forutsetning for å sette seg inn i norsk ekteskapslovgivning.
- det foreligger et tilfelle som ville ha gitt grunnlag for dispensasjon fra fylkesmannen, dersom ekteskapet hadde vært inngått etter norsk rett
- dersom det foreligger opplysninger som viser at en manglende anerkjennelse av ekteskapet vil kunne få andre sterke negative konsekvenser for ekteparet.
- det har gått lang tid som er gått siden vigselen og partene har innrettet seg på at de er gift

Etter departementets vurdering vil det være hensiktsmessig å utforme unntaksbestemmelsen i tråd med bestemmelsen om etterfølgende godkjenning av ugyldige ekteskap i E § 16 annet ledd (omtalt under pkt. 2.2.3). En etterfølgende godkjenning vil innebære at rettsvirkningene av ekteskapet løper fra vigselstidspunktet.<sup>66</sup>

### **9.2.2. Unntak ved polygame ekteskap**

I kapittel 8.3. vurderes det hvorvidt det skal innføres en regel i ekteskapsloven som sier at ekteskap inngått i utlandet der en eller begge parter allerede er gift ikke skal anerkjennes i Norge dersom minst en av partene er norsk statsborger eller bosatt i Norge. Det må i så fall vurderes om ekteskap nr. 2 i enkelte tilfeller likevel skal godkjennes som gyldig. Slike tilfeller vil være der ekteskap nr. 1 opphører ved død og/eller skilsmisse.

Departementet anmoder om høringsinstansenes synspunkter på dette.

### **9.2.3. Avgjørelsesmyndighet**

Når det gjelder hvem som eventuelt skal avgjøre om det skal gis dispensasjon, er det et alternativ at dette gjøres av de ulike offentlige myndigheter der det er relevant i forbindelse med den prejudisielle vurderingen av ekteskapets gyldighet som allerede gjøres i dag. Beslutningen vil imidlertid ikke være bindende for andre offentlige myndigheter. Departementet mener derfor at spørsmålet bør avgjøres av en særskilt instans, og at denne myndigheten bør legges til Barne-, ungdoms og familiedirektoratet. Direktoratet har erfaring med etterfølgende godkjenning av ugyldige norske ekteskap i medhold av ekteskapsloven § 16 annet ledd. En slik ordning vil sikre en enhetlig praksis av dispensasjonsadgangen, og spare andre etater for arbeidet med dette spørsmålet.

<sup>66</sup> Det samme er lagt til grunn ved godkjenning etter E § 16 annet ledd, jf. Holmøy/Lødrup s. 94.

## **10 Tiltak for å hjelpe en eller begge parter ut av et ekteskap inngått ved tvang**

### **10.1 Innledning**

I dette kapittelet foreslås endringer i straffeprosessloven slik at det blir utvidet adgang til å fremme krav om ugyldighet eller skilsmisse som borgerlige rettskrav i en straffesak selv om ektefellen ikke er siktet i saken. Videre foreslås det at adgangen i ekteskapsloven( § 23) til å få direkte skilsmisse ved dom utvides til å gjelde tvangsekteskap generelt, herunder i de tilfellene der det er andre enn ektefellen som har utøvet tvangen.

### **10.2 Bakgrunn**

Å tvinge noen til å inngå ekteskap mot sin vilje er forbudt ved lov, og er et overgrep mot hvert enkelt menneskes rett til selv å velge sin ektefelle. Denne friheten er også nedfelt i internasjonale konvensjoner, jf. kapittel 3. Likevel forekommer det at ekteskap blir inngått ved bruk av tvang. I kapittel 5 er det en oversikt over antall henvendelser om tvangsekteskap som er gjort til SEIF, krisesentrene og Informasjonstelefonen mot tvangsekteskap i regi av Oslo Røde Kors. Søk i databasen til Lovdata viser imidlertid at det fremmes få saker for domstolene som gjelder tvangsekteskap.

I høringsnotat fra juni 2002 foreslo departementet at fylkesmannen skulle få kompetanse til å erklære et ekteskap som ugyldig, jf. pkt. 7.1 ovenfor, dersom ”begge ektefellene innen fem år fra inngåelsen av ekteskapet inngir felles erklæring om at han eller hun, eller begge, ved rettsstridig atferd er blitt tvunget til å inngå ekteskapet, og omstendighetene for øvrig kan tilsa at erklæringen er riktig. Fristen regnes fra den dag den som ønsker å gå til sak, fylte 18 år.”

I høringsrunden kom det sterke innvendinger mot forslaget. Det ble særlig pekt på hensynet til partene og til eventuelle barn. Ugyldighet innebærer at ekteskapet ikke anses for inngått, med virkninger både fremover og bakover i tid. Dette kan blant annet få betydning for farsskap, foreldreansvar, bidrag, pensjonsrettigheter og oppholdstillatelse. Et annet motargument var at den ene parten kan bli presset til å be fylkesmannen om å fatte vedtak om ugyldighet på grunn av tvang, fordi den andre ikke ønsker å gå gjennom en vanlig separasjons- og skilsmisssesak. Flere høringsinstanser mente at disse sakene av retts-sikkerhetsmessige grunner bør føres for domstolene. Det ble påpekt at disse sakene er så få i antall at det er liten grunn til å fire på rettssikkerhetsgarantiene for å spare domstolene og partene for bryderiet. Videre ble det hevdet at det forhold at tvangsekteskap er en straffverdig handling, i seg selv kan være en særlig grunn til å få saken for retten og dermed understreke alvorret i handlingen.

I Ot.prp. nr. 103 (2002-2003) valgte Barne- og familiedepartementet ikke å fremme lovendring på dette punktet. Departementet uttalte imidlertid (på s. 25) at man ville ”arbeide vidare med problemstillinga med tanke på å finne fram til ei løysing som kan hjelpe ein av partane eller begge ut av eit ekteskap inngått ved tvang, samtidig som ein tek godt nok vare på rettstryggleiken.”

Departementet fremmet i nevnte proposisjon imidlertid forslaget i høringsbrevets kapittel 4 om at fylkesmannen skal ha adgang til å reise sak for å få dom for at et ekteskap består eller ikke består. Denne bestemmelsen er nå inntatt i ekteskapsloven § 16 a.

## 10.3 Departementets vurderinger og forslag

### 10.3.1 Innledning

Departementet vil understreke at det viktigste arbeidet mot tvangsekteskap er å styrke den unges mulighet og evne til å si nei på forhånd og å få respekt for dette i forhold til familien og omgivelsene for øvrig. I dette ligger også holdningsskapende tiltak overfor familien. Når det først foreligger et tvangsekteskap er det en svært tung prosess å få det oppløst og sikre muligheten for et trygt liv videre.

For personer som er tvangsgiftet kan ofte det største problemet være selve prosessen frem til standpunktet om å bryte ut. Konsekvensen av å bryte ut kan være represalier i form av trusler, vold og utestenging fra familie og venner. Hvis den som har brutt ut må holdes skjult (nytt bosted, sperret adresse mv.) vil dette innebære at vedkommende også må bryte med hele sitt nettverk, som venner, skole, arbeidssted mv. Hvis hjelpeapparatet heller ikke har ressurser til å stille opp, risikerer vedkommende å bli stående helt alene igjen. Når ekteskap er inngått vil det ofte være barn inne i bildet, noe som kan gjøre det enda vanskeligere å bryte ut. Vedkommende har da ikke bare seg selv å passe på. Et brudd vil sannsynligvis også være en påkjenning for barnet. Disse faktorene kan være med på å forklare hvorfor det fremmes så få saker om tvangsekteskap for domstolene.

I kampen mot tvangsekteskap er det flere tiltak som kan foreslås og iverksettes. Hovedinnsatsen skjer i regi av Fornytt innsats mot tvangsekteskap (våren 2002), der tiltak 7 i kapittel 2 om regelverksendringer følges opp i dette høringsnotat.

Vurderingen av om det skal foreslås endringer i regelverket må sees i lys av de rettslige virkemidler vi allerede har. Det finnes allerede en del rettslige virkemidler som kan anvendes i tilfeller av tvangsekteskap, jf. kapittel 2. Foruten de ordinære reglene om separasjon og skilsmisse, kan både partene selv og fylkesmannen fremme sak for å få dom for at ekteskapet er ugyldig jf. E § 16 tredje og fjerde ledd og § 16 a. I separasjons- og skilsmisssaker og saker der en part krever dom for ugyldighet, kan det ytes fri retts hjelp. I en straffesak om tvangsekteskap er påtalen ubetinget offentlig. Av mer forebyggende karakter er den nye regelen i E § 6 om at folkeregistrene skal foreta prøvingen av ekteskapsvilkårene (i kraft 1. oktober 2004). Bestemmelsens formål er å sikre en bedre og mer ensartet kontroll av ekteskapsvilkårene, herunder å redusere antall tvangsekteskap.<sup>67</sup> Et ekteskap som inngås uten gyldig prøvingsattest fra folkeregisteret vil ikke være gyldig.

<sup>67</sup> I Ot.prp. nr. 103 s. 18 er det uttalt at departementet "legg til grunn at offentlig tilsette som er underlagt instruksjon, har lettere for heilt objektivt å kontrollere at brudefolka inngår ekteskap frivillig, enn til dømes ein forstandar i eit trussamfunn eller ein prest i ein kyrkjelyd, som kan vere under press frå trussamfunnet/kyrkjelyden under prøvinga." På samme side er det også vist til at folkeregisteret er nærmeste kilde til mange av de opplysningene som skal kontrolleres. Dette gjelder for eksempel alder, som er viktig i fht. tvangsekteskap.



Den styrkede kontrollen vil blant annet kunne forhindre at noen blir tvangsgiftet i Norge med en person som ikke har lovlig opphold i landet.<sup>68</sup>

Når det gjelder muligheten for å komme seg ut av et ekteskap som er inngått ved tvang, er det først og fremst viktig at det er et godt utbygd støtteapparat som kan tilby hjelp over tid og ikke bare som akutt krisehjelp.<sup>69</sup> Det er viktig at støtteapparatet har ressurser til å yte hjelp også *etter* at tvangsekteskapet er blitt oppløst. Det er særlig viktig at de ulike offentlige instansene som den unge kommer i kontakt med har den nødvendige kompetanse til å hjelpe. Andre viktige tiltak er bistand fra hjelpeorganisasjoner, tilgang til psykolog og advokat, en godt fungerende barnevernstjeneste og mulighet for å søke tilflukt på et krisesenter. Informasjon om hvilken hjelp som finnes er også nødvendig.

I utgangspunktet mener departementet at de eksisterende reglene for å oppløse et tvangsekteskap er tilstrekkelige. Det kan imidlertid være noen områder med rom for forbedringer, som departementet har sett nærmere på:

### **10.3.2. Utvidet mulighet for å fremme borgerlige rettskrav i straffesaker**

Som omtalt i kapittel 2 kan borgerlige rettskrav, som for eksempel krav om erstatning og skilsmisse, på visse vilkår fremmes i forbindelse med en straffesak. Dette kan medføre besparelse i både tid og penger, både for den enkelte og for domstolene. I mange tilfeller ville skadelidte ellers ikke hatt mulighet til å fremme sitt krav. Vedkommende slipper også belastningen det er å gjennomgå to rettssaker.

For at et sivilt krav skal kunne pådømmes etter straffeprosessloven (strprl) § 3, må det "utspringe av den straffbare handling" – dette innebærer at det må foreligge årsakssammenheng mellom den handlingen som saken gjelder og det borgerlige kravet. Bjerke/Keiserud, Straffeprosessloven kommentarutgave bind I omtaler dette på side 31:

"Dette er i paragrafen formulert slik at det borgerlige kravet må springe ut av samme handling som saken gjelder. Med "saken" menes her krav som nevnt i §§ 1 og 2 og med "samme handling" siktes til den handling som er gjenstand for tiltalebeslutningen ..."

I en straffesak om tvangsekteskap legger departementet til grunn at krav om å få kjent ekteskapet ugyldig må anses å være et rettskrav som "springer ut av samme handling som saken gjelder." "Handlingen" vil her være tvangsekteskapet.

Hovedregelen etter straffeprosessloven (strprl.) § 3 er at det sivile krav skal være rettet mot siktede. Men etter strprl § 3 (1) nr. 2 pkt. nr. 1-5 er det i en del tilfelle adgang til å rett krav også mot andre enn siktede. En kan for eksempel rette krav mot siktedes foreldre etter skadeerstatningsloven § 1-2, og likedan skal en kunne rette krav mot forsikringsselskap som er ansvarlig for siktedes bil etter bilansvarsloven.

Slik departementet tolker bestemmelsen innebærer dette at en sak om ugyldighet etter ekteskapsloven § 16 tredje ledd kun kan reises i en straffesak om tvangsekteskap etter

<sup>68</sup> I "Nadia-saken" (mediaomtale nov. 2004) ville det altså ikke være mulig å inngå et gyldig ekteskap; Den personen "Nadia" skulle tvangsgiftes med hadde ikke gyldig oppholdstillatelse i Norge, og prøvingsattest skal da ikke utstedes.

<sup>69</sup> Dette underbygges av rapporten "Veien Videre 2003. På flukt fra tvangsekteskap – hvordan har det gått med de unge?" utarbeidet av universitetslektor Knut Papendorf (UiO) og mellomfagsstudent Marius Furulund (UiO) på oppdrag av Selvhjelp for innvandrere og flyktninger (SEIF).

straffeloven § 222 annet ledd der den siktede er ektefellen, enten som hovedgjerningsperson eller som medvirker. Dersom andre enn ektefellen er siktet i saken eksempelvis foreldrene eller/og søsken kan trolig ikke en sak om ugylldighet etter ekteskapsloven § 16 tredje ledd reises i straffesaken. Dette er uheldig siden det i en del tilfeller vil være andre enn ektefellen som er siktet. De samme hensyn som ligger bak muligheten til å kreve sivile krav pådømt i en straffesak gjør seg også gjeldende selv om ektefellen ikke er siktet. Av hensyn til den eller de fornærmede bør domstolen i en straffesak om tvangsekteskap ha mulighet til å ta stilling til om et ekteskap er ugylldig etter ekteskapsloven § 16 tredje ledd dersom parten(e) eller fylkesmannen krever det.

Departementet vil på bakgrunn av dette foreslå at krav om ugylldighet kan fremmes som et borgerlig rettskrav i straffesaker som gjelder tvangsekteskap, selv om ektefellen ikke er blant de siktede.

Strpl. kapittel 29 §§ 426 flg. inneholder regler for fremgangsmåten ved behandlingen av borgerlige rettskrav. Som følge av de foreslåtte endringene ovenfor må det også gjøres endringer i strpl. § 427 om i hvilke tilfeller påtalemyndigheten plikter å ta med det borgerlige rettskravet. Etter § 427 fjerde ledd vil den andre ektefellen få stilling som part for dette spørsmåls vedkommende (ettersom denne bestemmelsen er generell i sin ordlyd er det ikke nødvendig å endre denne).

Dersom departementets forslag om utvidet adgang til direkte skilsmisse blir fulgt opp, jf. nedenfor, bør adgangen til å fremme borgerlig rettskrav i situasjonen som nevnt over, også gjelde ved krav om direkte skilsmisse.

### 10.3.3 Endringer i reglene om separasjon og skilsmisse

Departementet har diskutert mulige endringer i reglene om separasjon og skilsmisse. Som omtalt i pkt. 2.2.3 er det et krav om en separasjonstid på ett år før partene kan kreve skilsmisse, jf. E § 21. I tillegg kommer saksbehandlingstiden hos fylkesmannen.<sup>70</sup> Det er kun i svært alvorlige tilfeller at man kan få skilsmisse med en gang, og slike saker må føres for domstolene jf. E § 23. Departementet har vurdert hvorvidt adgangen til direkte skilsmisse etter E § 23 bør utvides.<sup>71</sup>

I dag er det adgang til direkte skilsmisse dersom "den andre ektefellen med hensikt har forsøkt å drepe ham eller henne eller barna eller forsettlig har utsatt dem for alvorlig mishandling" jf. E § 23. Det samme gjelder dersom ektefellen har opptrådt på en måte som er egnet til å fremkalle alvorlig frykt for slik atferd.

Om den nærmere begrunnelsen for bestemmelsen uttalte Ekteskapslovutvalget: "En ektefelle som er utsatt for slike overgrep, må ha et berettiget krav på straks å få slutt på ekteskapet. Separasjon vil i slike tilfelle ikke alltid være tilstrekkelig fordi den svakere part, som er utsatt for overgrepene, kan gi etter for den annens press for å få gjenopptatt samlivet, noe som i tilfelle leder til at separasjonen faller bort. Man står her overfor alvorlige og vanskelige tilfelle, hvor en rett til umiddelbar skilsmisse er begrunnet i behovet for å beskytte ektefelle og barn. Utvalget forutsetter

<sup>70</sup> Saksbehandlingstiden varierer veldig. Det er særlig dersom ikke den andre ektefellen medvirker, at saksbehandlingen kan ta lang tid.

<sup>71</sup> Forholdet til bestemmelsen om direkte skilsmisse ble ikke vurdert da det i 1994 ble innført en særskilt bestemmelse i E § 16 tredje ledd, om å kunne få dom for at et tvangsekteskap er ugylldig, jf. Ot.prp. nr. 44 (1993-94).

at skilsmisse i tilfelle kan oppnås forholdsvis raskt ved at domstolene påskynder behandlingen av saker av denne art.<sup>72</sup>

Hvorvidt det er tale om alvorlig mishandling må avgjøres konkret ut fra blant annet handlingens art og graden av alvor.<sup>73</sup> I følge forarbeidene kan i prinsippet handlinger som er nevnt i en rekke ulike straffebud omfattes. Dette gjelder for eksempel bestemmelsene i straffelovens kapitler om forbrytelser mot sedeligheten, mot den personlige frihet og mot liv, legeme og helse. Avgrensningen svarer imidlertid ikke til straffelovens bestemmelser.<sup>74</sup>

Etter ordlyden i bestemmelsen er det noe uklart om tvangsekteskap kan være grunnlag for direkte skilsmisse. Sannsynligvis tenkte ikke lovgiver på dette alternativet da loven ble vedtatt i 1991. Tvangsekteskap er straffbart etter strl. § 222 annet ledd (inntatt i kapittelet om forbrytelse mot den personlige frihet), og antakelig får E § 23 anvendelse på noen tilfeller av tvangsekteskap. Ugyldighetsregelen i E § 16 tredje og fjerde ledd anses imidlertid å ha en videre rekkevidde enn straffebestemmelsen,<sup>75</sup> slik at visse tilfeller antakelig faller utenfor anvendelsesområdet. Det er heller ikke alltid at det er den andre ektefellen som har utøvd tvangen, men for eksempel foreldre eller annen familie. E § 23 retter seg kun mot handlinger som er utført av den andre ektefellen.

Departementet mener at tvangsekteskap generelt bør gi grunnlag for direkte skilsmisse. Den som har blitt utsatt for tvangen kan ha et berettiget krav på å få skilsmisse raskt og uten forutgående separasjon, selv om ikke handlingen anses for "alvorlig mishandling" etter dagens regel. Som nevnt innledningsvis tar det over et år å få skilsmisse etter de vanlige reglene. Det er forutsatt at et krav om direkte skilsmisse etter § 23 blir behandlet forholdsvis raskt, ved at domstolene påskynder behandlingen av saker av denne art.<sup>76</sup> Press om å gjenoppta samlivet, med den følge at separasjonen faller bort, vil også kunne være til stede. Det skal imidlertid bemerkes at press eller tvang er noe fylkesmannen vil ta hensyn til i vurderingen av om partene i en vanlig skilsmissesak anses for å ha levd atskilt. Forutsetningen her er imidlertid at ektefellen ikke har gått med på mer fellesskap enn hva han eller hun "har vært nødt til".<sup>77</sup>

To av hensynene bak bestemmelsen om ugyldighet etter E § 16 tredje og fjerde ledd var at det for mange kunne det være stigmatiserende å bli registrert som skilt og at den tiden det tar å oppnå skilsmisse kan være en stor påkjenning. I noen kulturer kan skilsmisse også gjøre det vanskelig å gifte seg på nytt.

For noen kan det imidlertid være mer ønskelig å oppløse ekteskapet ved skilsmisse enn å få det erklært ugyldig, pga. de ulike rettsvirkninger ugyldighet og skilsmisse har. Ved skilsmisse inntreffer en del rettigheter som ikke oppnås ved ugyldighet, for eksempel rettigheter til felles bolig og innbo, bidrag, ektefellepensjon og likedeling av partenes felleseie. Ved ugyldighet anses ekteskapet for ikke å være inngått, med virkning både fremover og bakover i tid. Partene får da status som ugifte. Så fremt retten finner det bevist

<sup>72</sup> Jf. NOU 1986:2 s. 86

<sup>73</sup> Jf. Ot.prp. nr. 28 s. 100

<sup>74</sup> Jf. Holmøy/Lødrup s.122.

<sup>75</sup> Jf. Holmøy/Lødrup s. 95.

<sup>76</sup> Jf. NOU 1986:2 s. 86

<sup>77</sup> Jf. Holmøy/Lødrup s. 114.

at ekteskapet har vært inngått ved rettsstridig tvang, bør partene kunne få velge mellom dom på ugyldighet og dom på direkte skilsmisse.

På bakgrunn av det ovenstående foreslår departementet at E § 23 om direkte skilsmisse utvides til å omfatte tvangsekteskap generelt. Innholdet i begrepet "tvangsekteskap" må være det samme som i E § 16 tredje ledd.<sup>78</sup>

Etter E § 23 annet ledd må ektefellen reise sak senest to år etter at ektefellen fikk kjennskap til handlingen. Departementet mener imidlertid søksmålsfristen i dette tilfellet bør være den samme som ved krav om dom på ugyldighet etter E § 16 fjerde ledd. Dette innebærer at søksmål må reises senest innen fem år etter ekteskapets inngåelse.

---

<sup>78</sup> Rettsvirkningen av et ekteskap som er ugyldig av materielle grunner, slik et tvangsekteskap vil være, forutsetter dom for ugyldighet. Ekteskapet er angripelig men ikke en nullitet, slik det vil være dersom det er ugyldig av formelle mangler. I saker etter § 23 blir det avsagt dom for selve skilsmissen. Hvorvidt det foreligger et tvangsekteskap må avgjøres prejudisielt.

## 11. Ekteskapslovens krav om å anerkjenne hverandres like rett til skilsmisse

### 11.1 Bakgrunn

Stortinget vedtok et privat lovforslag den 19. juni 2003 fremmet i dokument nr. 8:122 (2002-2003), en ny bestemmelse i ekteskapsloven § 7 litra l som trådte i kraft straks. Denne lyder slik:

*”Hver av brudefolkene skal hver for seg erklære på ære og samvittighet at ekteskapet blir inngått av egen fri vilje, og at de anerkjenner hverandres like rett til skilsmisse.”*

Det heter i dokument nr. 8:122 (2002 – 2003) og Innst. O. nr. 132 (2002 – 2003) at ”Muslimske kvinner som har inngått ekteskap i opprinnelseslandet, eller i muslimsk menighet i Norge, kan oppleve at selv om de får skilsmisse etter norsk lov, blir den ikke anerkjent og ansett som gyldig i opprinnelseslandet eller av familien og menigheten. Dette betyr at retten til skilsmisse i praksis ikke er lik for alle kvinner i Norge, fordi de i noen tilfeller ikke har samme rettigheter som menn til å bryte en ekteskapskontrakt.”

”Familielovverket i mange muslimske land er basert på klassisk islamsk rettstradisjon. Dette innebærer at mannen har en enkel tilgang til skilsmisse. Kvinnen har derimot en rekke begrensninger hva gjelder rettigheter til å skille seg. Hun må innfri flere ulike krav for å kunne oppnå skilsmisse mot ektemannens vilje. Erfaring fra de aktuelle landene, er at kvinner i liten grad søker skilsmisse ettersom både lovverket og rettsprosessen oftest går i kvinnens disfavør, og at skilsmisse på kvinnens initiativ er lite akseptert sosialt og religiøst sett.”

”I en muslimsk ekteskapskontrakt kan imidlertid ektemannen delegere skilsmisserett til kvinnen. Med en slik rett nedfelt, er hun så godt som likestilt med mannen, hva gjelder formell anledning til å oppløse ekteskapet. I praksis blir denne retten sjelden nedfelt i ekteskapskontrakten, og det oppleves som svært vanskelig for kvinner å be om det, fordi det er tabubelagt. I mange tilfeller er det de respektive familieoverhodene som bestemmer hvorvidt en slik rett skal kontraktsfestes.”

Videre fremgår det av lovforslaget og komiteens innstilling at ”Flere menigheter er gitt vigselfrett, og dette medfører at et økende antall personer inngår ekteskap ved seremoni i en menighet. For troende muslimer innebærer dette at vielsen anses som islamsk, og derav følger at islamsk familierett oftest legges til grunn ved en skilsmisse. En norsk skilsmisse vil ikke uten videre bli akseptert og ansett som gyldig i aktuelle muslimske miljøer. Kvinner kan derfor vanskelig inngå nytt ekteskap uten å ha blitt løst fra den muslimske (muntlige) ekteskapskontrakten. Ektemannen kan derimot gifte seg på nytt ettersom en tolkning av islam tillater flerkoneri.”

”Det kan ikke tillates at det inngås ekteskap i Norge som gir en ulik rett til skilsmisse mellom kjønnene. Derfor bør det nedformes et konkret krav i ekteskapsvilkårene i lov om ekteskap, at begge ektefeller gis formelle religiøse rettigheter (det skal gis like retter) til å oppløse ekteskapet for begge kjønn.”

Til slutt presiseres det i dokument nr. 8:122 (2002 - 2003) at blanketten – ”Erklæring fra brudefolkene før prøving av ekteskapsvilkårene”, ”må tilpasses de endringer som gjøres i loven, slik at bestemmelsen ikke blir en sovende lov.” Forslagsstillerne fremholder ”at det må formuleres et punkt i erklæringen fra brudefolkene som tydeliggjør hvorvidt det i velsignelsen av ekteskapet i en menighet, er gitt begge ektefeller formelle religiøse

rettigheter (lik rett) til skilsmisse. Forslagstillerne overlater til departementet å utforme slik tekst.”

Bestemmelsen i ekteskapsloven § 7 litra l er inntatt i kapittel 2 om prøving av ekteskapsvilkårene. Brudefolkene må således bevise at dette vilkåret er oppfylt før ekteskapet kan inngås. I tråd med Stortingets innstilling, endret departementet blanketten ”Erklæring fra brudefolkene før prøving av ekteskapsvilkårene” (Q-0150) i overensstemmelse med ekteskapsloven § 7 litra l. Erklæringens ordlyd i skjemaet er:

”Jeg erklærer på ære og samvittighet at svarene er riktige. *Jeg erklærer også på ære og samvittighet at jeg inngår ekteskapet frivillig og anerkjenner at min fremtidige ektefelle har lik rett til skilsmisse som meg.*”

Ved fremleggelse av skjemaet i underskrevet stand for prøvingsmyndigheten, anses ekteskapsvilkåret i ekteskapsloven § 7 litra l for oppfylt.

Både lovbestemmelsen og erklæringen i skjemaet er generell og retter seg ikke kun mot muslimer som ifølge Stortinget er den egentlige målgruppen. Dette har skapt problemer i forhold til en rekke andre religioner og kirkesamfunn. Særlig har det vært reaksjoner fra katolsk hold med henblikk på å underskrive en slik erklæring.

Som følge av reaksjonene på lovendringen i ekteskapsloven, har familie-, kultur- og administrasjonskomiteen i Innst. O. nr. 17 (2003-2004) bedt departementet om å se på andre formuleringer av intensjonene i erklæringsblanketten.

## **11.2 Nærmere om ulike religioners forhold til ekteskap og skilsmisse**

<sup>79</sup>I katolsk teologi defineres ekteskapet som uoppløselig og begrepet skilsmisse finnes ikke. Dersom partene virkelig frivillig lover hverandre rett til skilsmisse, vil det reise tvil om ekteskapets gyldighet i katolsk forstand. Den kanoniske lov regulerer ekteskapet og definerer dets målsetting, gyldighetsvilkår og kriterier for separasjon. Ekteskap kan imidlertid erklæres ugyldige hvis det påvises formelle mangler ved selve vielsen. Hvis ektefeller søker separasjon eller nullitetserklæring skjer dette gjennom prøving i Tribunalet/Den kirkelige domstol. En nullitetserklæring innebærer at ekteskapet anses for aldri å ha funnet sted. Tvangsekteskap erklæres ugyldige, da det er essensielt at samtykke er frivillig. Det er fortsatt tre katolske stater som ikke anerkjenner noen form for skilsmisse (sivil skilsmisse), nemlig Filippinene, Chile og Malta.

<sup>80</sup>Når det gjelder ortodoks jødedom, eksisterer det ikke noe teologisk hinder for skilsmisse. Ortodoks skilsmisse administreres av en Rabbinisk domstol. Det er partene selv som skiller seg fra hverandre, men domstolen har ansvar for at skilsmissen blir gyldig i religiøs forstand. Nødvendigheten av den religiøse skilsmisse gjelder for de personer som er religiøse. Innen ortodoks jødedom er det i prinsippet mannen som har skilsmisserett; det er mannen som må gi sin kone skilsmissebrev. Kvinner og menn defineres altså som ulike i forhold til skilsmisse. Ortodoks jødedom aksepterer ikke at det legges inn noen form for skilsmissegarantier.

<sup>79</sup> Det muliges kunst – utredning av 1. am. Berit Thorbjørnsrud, Institutt for kulturstudier, UiO – s. 11-19.

<sup>80</sup> Se forrige note.

<sup>81</sup>På den annen side inngås muslimske ekteskap ved undertegning av en sivilrettslig kontrakt. Samtidig reguleres det av lover som hevdes å være i samsvar med eller inspirert av sharia, den religiøse loven. Ekteskapsinngåelse er med andre ord ingen eksplisitt religiøs handling eller sakrament, slik som for katolikker, men samtidig utgjør det en religiøs plikt. I ekteskapskontrakten kan bruden stipulere ulike krav og hun kan for eksempel kreve at mannen delegerer betingelsesløs skilsmisserett til henne. På tross av en relativt liberal skilsmisselov i Pakistan, synes det å være vanskelig for kvinner å få aksept for å initiere skilsmisse. Skilsmisse der er forbundet med skam og gjengifte kan være vanskelig.

### 11.3 Departementets forslag til endring

Ovennevnte innebærer at den gruppen lovforslaget primært var rettet mot, i prinsippet er den gruppen som religiøst sett vil ha færrest problemer med hensyn til skilsmisse.

Endringen som Stortinget gjorde i ekteskapsloven § 7 litra l var ment å sikre at utlendinger i Norge også sikres lik rett til skilsmisse i henhold til hjemlandets lovgivning.

Problemstillingen blir derfor om og eventuelt på hvilken måte det vil kunne la seg gjøre å ivareta Stortingets intensjoner bak lovendringen, uten å ramme noen religioner og trossamfunn.

Departementet finner ikke støtte i uttalelsene fra Stortinget for å oppheve bestemmelsen i ekteskapsloven som angår lik rett til skilsmisse. Departementet finner imidlertid støtte i Stortingets uttalelser for en endring i blankett Q-0150 for å unngå at ordningen støter an mot noen religioners trossetninger.

Departementet antar at følgende ordlyd i erklæringsblanketten vil kunne stå seg i forhold til de forskjellige kirke- og trossamfunnene:

*"Jeg erklærer også på ære og samvittighet at jeg inngår ekteskapet frivillig og at jeg vil respektere menns og kvinners like rettigheter etter norsk lov."*

Erklæringen er generelt formulert og retter seg ikke direkte mot noen grupper i samfunnet. Samtidig er det meningen at menns og kvinners like rett til skilsmisse skal omfattes uten at dette fremgår uttrykkelig. Departementet antar at således er tilfellet her. Ordlyden nevner "norsk lov" istedenfor for eksempel "ekteskapsloven" som synes unødvendig og dessuten kan virke uheldig. Det antas for øvrig at "respektere" går et skritt videre og medfører en noe større grad av forpliktelse enn nåværende "anerkjenner". Departementet anser menns og kvinners like rettigheter som et grunnleggende prinsipp som går igjen i hele det norske lovverket.

---

<sup>81</sup> Se forrige note.

## 12. Departementets forslag til lovendringer

### 1) Ekteskap som er inngått i utlandet

Departementet foreslår at det lages en ny del VI kapittel 19 i ekteskapsloven for inter-legale spørsmål. Departementet foreslår en anerkjennelsesbestemmelse som omfatter både ekteskap med mindreårige og stedfortrederekteskap. Tilsvarende endringer foreslås i partnerskapsloven. (Endringene er skrevet i kursiv.)

Ny del IV nytt kapittel 19 ny § 96 i ekteskapsloven kan for eksempel lyde:

#### ***"Kapittel 19. Interlegale spørsmål***

***§ 96. Anerkjennelse av ekteskap inngått i utlandet.***

*Et ekteskap som er inngått i utlandet anerkjennes ikke i Norge dersom ekteskapet er inngått uten at begge parter var tilstede under vigselen, eller dersom en av partene var under 18 år, og minst en av partene var norsk statsborger eller fast bosatt i Norge. Kongen kan likevel etter begjæring fra en av partene anerkjenne ekteskapet dersom det foreligger sterke grunner."*

Partnerskapsloven § 2 første ledd første punktum foreslås endret slik at den for eksempel lyder:

*"§ 2. Ekteskapslovens kapittel 1 som gjelder vilkår for å inngå ekteskap, og kapittel 19 om anerkjennelse av partnerskap inngått i utlandet, får tilsvarende anvendelse ved registrering av partnerskap."*

### 2) Nedre grense for fylkesmannens dispensasjonsadgang

Departementet foreslår at det inntas et nytt punktum i ekteskapsloven § 1 første ledd, som for eksempel kan lyde:

*"§ 1. Den som er under 18 år, kan ikke inngå ekteskap uten samtykke fra dem eller den som har foreldreansvaret, og tillatelse fra fylkesmannen. Fylkesmannen kan ikke gi tillatelse dersom søker er under 16 år."*

### 3) Endringer i reglene om separasjon og skilsmisse

Departementet foreslår at bestemmelsen om direkte skilsmisse i ekteskapsloven § 23 får et nytt tredje ledd om krav om direkte skilsmisse ved tvangsekteskap.

Nytt tredje ledd i E § 23 kan for eksempel lyde:

*"En ektefelle kan også kreve skilsmisse dersom han eller hun har blitt tvunget til å inngå ekteskapet ved rettsstridig atferd. Dette gjelder uavhengig av hvem som har utøvd tvangen. § 16 fjerde ledd i denne loven gjelder tilsvarende."*



#### 4) Utvidet mulighet for å fremme borgerlige rettskrav i straffesaker

Departementet foreslår å utvide bestemmelsen om borgerlig rettskrav i strpl. § 3, slik at den som er blitt tvunget til å inngå ekteskap kan fremme krav om ugyldighet også i de tilfeller hvor det ikke er ektefellen som er siktet i saken.

I straffeprosessloven § 3 første ledd kan det for eksempel tas inn et nytt nr. 7 som lyder:

”§ 3. Rettskrav som fornærmede eller andre skadelidte har mot siktede, kan etter reglene i kap 29 fremmes i forbindelse med sak som nevnt i § 1 eller § 2, såfremt rettskravet springer ut av samme handling som saken gjelder. På vilkår som nevnt kan også fremmes:  
” (...)

- 7) *krav mot den andre ektefellen som gjelder direkte skilsmisse eller at ekteskapet er ugyldig jf. lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap §§ 23 og 16 tredje og fjerde ledd i sak etter strl. § 222 annet ledd, dersom ektefellen ikke er siktet i saken.*”

Som følge av dette foreslås et nytt ledd i strpl. § 427, som for eksempel kan lyde:

”§ 427. (...)

(annet ledd:) Krav mot siktede fra den som er umiddelbart skadelidende ved den straffbare handling kan bare nektes tatt med dersom kravet er åpenbart ugrunnet, eller dersom det ville være til uforholdsmessig ulempe for behandlingen av straffesaken om kravet ble fremmet i forbindelse med denne. Den umiddelbart skadelidende skal straks underrettes om en slik beslutning.

Det samme gjelder krav mot siktedes foreldre etter lov 13 juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning § 1-2 nr. 2

*Videre gjelder det samme krav mot den andre ektefellen som gjelder direkte skilsmisse eller at ekteskapet er ugyldig jf. lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap §§ 23 og 16 tredje og fjerde ledd i sak etter strl. § 222 annet ledd, dersom ektefellen ikke er siktet i saken.*”

### 13. Økonomiske og administrative konsekvenser

I dag foretas en prejudisiell vurdering av et ekteskaps gyldighet av ulike offentlige myndigheter der det er relevant. (bl.a. utlendingsmyndighetene og folkeregisteret). Det foreslås ingen endring i dette. Det foreslås en egen bestemmelse om anerkjennelse av ekteskap med mindreårige og stedfortrederekteskap . Det synes ikke rimelig å anta at en slik bestemmelse vil medføre noe økt ressursbehov hos de enkelte instanser siden de saker som vil omfattes av den foreslåtte bestemmelsen allerede er saker som også i dag er gjenstand for en særskilt vurdering. Det er derimot mer trolig at den foreslåtte bestemmelsen kan forenkle saksbehandlingen i enkelte saker.

Myndigheten til etterfølgende anerkjennelse av ekteskapet dersom sterke grunner foreligger foreslås lagt til Barne-, ungdoms og familiedirektoratet. Dette vil være en ny oppgave for direktoratet. Det er høyst usikkert hvor mange saker det kan bli aktuelt å behandle i forhold til den foreslåtte bestemmelsen. Det antas imidlertid at det ikke vil være tale om noe høyt antall saker. For øvrig har direktoratet erfaring med etterfølgende godkjenning av ugyldige ekteskap i medhold av ekteskapsloven § 16 annet ledd. En erfaring direktoratet kan dra nytte av ved behandling av søknader om etterfølgende anerkjennelse av ekteskapet.

Utvidelsen av muligheten til å fremme borgerlige rettskrav i straffesaker kan muligens innebære en viss økonomisk besparelse både for rettsapparatet og saksøker. Utvidelsen av ekteskapsloven § 23 til å kunne kreve direkte skilsmisse ved tvangsekteskap vil imidlertid kunne medføre noen ekstra saker for rettsapparatet i året.

Forslaget i kapittel 11 om å endre ordlyden i erklæringsblanketten vil kun medføre revidering og opptrykk av nye skjemaer samt ev. distribusjon av disse.

På denne bakgrunn kan departementet ikke se at forslagene vil ha administrative og økonomiske konsekvenser av betydning.

## Litteraturoversikt og forkortelser

(forkortelser som er brukt i teksten er skrevet i kursiv)

*Thue*; Helge J. Thue, ”Internasjonal privatrett – Personrett, familierett og arverett – Alminnelige prinsipper og de enkelte reguleringer” (Oslo 2002)

*Holmøy/Lødrup*; Vera Holmøy og Peter Lødrup ”Ekteskapsloven – og enkelte andre lover med kommentarer” (Oslo, 2001)

*Prp. 2003/04:48*; Regeringens proposition 2003/04:48 Åtgärder mot barnäktenskap och tvångsäktenskap 2003/04:48

*Ds 2002:54*; Ds 2002:54 ”Svenska och utländska äktenskap”, Justitiedepartementet, Sverige

*Ot.prp. nr. 35 (2004-2005)* Om lov om endringer i likestillingsloven mv. (Gjennomføring av Europaparlaments- og rådsdirektiv 2002/73/EF og innarbeiding av FN-konvensjonen om avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner med tilleggsprotokoll i norsk lov).

*Ot.prp.nr. 103*; *Ot.prp. nr. 103 (2002-2003)* Om lov om endringer i lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap (ekteskapslova) m.m.

*Ot.prp. nr. 51*; *Ot.prp. nr. 51 (2002-2003)* Om lov om endringer i straffelova mv. (styrka innsats mot tvangsekteskap mv.)

*Ot.prp.nr. 44 (1993-94)* Om lov om endringer i lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap

*Ot.prp. nr. 28 (1990-91)* Om lov om ekteskap

Høringsnotat – Forslag til endringer i ekteskapsloven om inngåelse og oppløsning av ekteskap (lov 4. juli nr. 47 om ekteskap), Barne- og familiedepartementet, juni 2002.

Anders Agell ”Nordisk äktenskapsrätt” (København 2003)

Brosjyren ”Lover og konvensjoner relatert til tvangsekteskap”, utgitt av Barne- og familiedepartementet

NOU 2004:20 Ny utlendingslov

NOU 1986:2 Innstilling til ny ekteskapslov del 1

Rapporten ”Ekteskapsmønstre i det flerkulturelle Norge”, utgitt av Statistisk sentralbyrå (2004/1)

Rapporten "Veien Videre 2003. På flukt fra tvangsekteskap --hvordan har det gått med de unge?" utarbeidet av universitetslektor Knut Papendorf (UiO) og mellomfagsstudent Marius Furulund (UiO), på oppdrag av Selvhjelp for innvandrere og flyktninger (SEIF).

*Rundskriv Q-20/2004* Lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap, Barne- og familiedepartementet

*Rundskriv Q-18/2004* Ekteskapsloven § 7 bokstav h – dokumentasjon fra utenlandske statsborgere som ikke er fast bosatt i Norge

*Rundskriv Q-11/2004* Ekteskapsloven § 16a om fylkesmannens adgang til å reise sak om et ekteskap består eller ikke består

Forkortelser på lover:

*E*; Lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap

*Partnerskl.*; Lov 30. april 1993 nr. 40 om registrert partnerskap

*Rhjl.*; Lov 13. juni 1980 nr. 35 om fri rettshjelp

*Utl.*; Lov 24. juni 1988 nr. 64 om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven)

*Utlendingsforskriften*; Forskrift av 21. desember 1990 nr. 1028

*Strl.*; Lov 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig straffelov (straffeloven)

*Strpl.*; Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven)